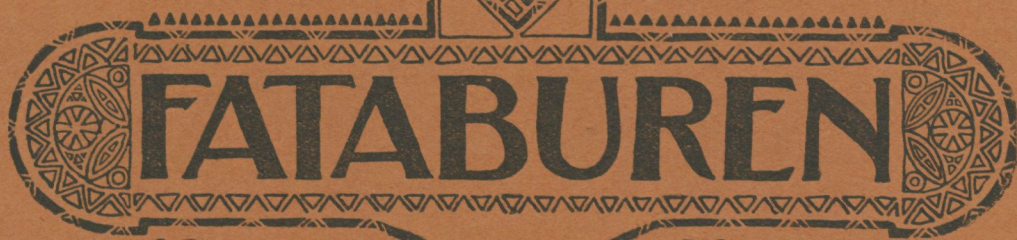

124c

NORDISKA MUSEET

FATABUREN

1920

HÄFT. I

KULTURHISTORISK-TIDSKRIFT

UTGIFVEN AF
DR. GUSTAF UPMARK
MUSEETS STYRESMAN

Nils Lithberg, Rimstavar med rättade gyllental före år 1600	1
Pehr Johnsson, Bössesmeder i Göinge under äldre tider	27
Smärre meddelanden: Arthur Sjögren, Några bildklipp ur Nordiska Museets samlingar; Ossian Elgström, En diademformig kvinnomössa från Jockmock	35
Svenska Museimannaföreningens och Svenska Fornminnesföreningens möte i Örebro, av Upk	43
Litteratur: H. Cornell och S. Wallin, Sengotiskt monumentalmåleri i Sverige. I. Härkeberga kyrka, av S. E.; H. Wadsjö och S. Ambrosiani, Kyrkogårdskonst, av S. E.; T. Hederström, Fornsaor och eddakväden i geografisk belysning, av S. E.; A. Kämpe, Svenska allmogens frihetsstrider, av S. E.	45

Gåvor till Nordiska Museet från landsorten insändas under adress Nordiska Museet, Stockholm. I Stockholm kunna de inlämnas antingen i museet eller å Skansen, Djurgården. Vid varje föremål böra fyndort och givarens namn, titel och adress samt i övrigt varje upplysning, som kan lämnas om föremålets historia eller användning, så fullständigt och tydligt som möjligt angivas.

Fotografier av kulturhistoriskt, etnografiskt och arkeologiskt intresse (byggnader och byggnadsdetaljer, husgeråd, dräkter, utövandet av lantliga sysslor och hemslöjd, idrotter och lekar, forntro-föremål o. s. v.) mottagas med tacksamhet av Nordiska Museet.

Upppteckningar om levnadssätt, sysslor och bruk i äldre tider samt om folkseder, lekar, forntro och vidskepelser, sägner o. s. v. äro likaledes särdeles välkomna bidrag till museets arkiv för svensk folkkänedom.

Författarne äro ensamma ansvariga för sina uppsatsers innehåll.

1520

RIMSTAVAR MED RÄTTADE GYLLENTAL FÖRE ÅR 1600.¹

Av

NILS LITHBERG.

I sin Notis om runstaven² har professor N. Beckman påpekat, hurusom man år 1600 var ej blott medveten om att runstaven för kalendariskt bruk ej var fullt tillförlitlig, utan ock huru man då visste att avhjälpa denna svårighet genom att observera, vid vilken tid nytändningen i verkligheten inträdde.

I den av prof. M. Strömer utgivna 3:dje upplagan av »Kort och tydlig Underwisning Huru man skal förstå och bruka Runstafwen»³ lämnas liknande anvisningar för huru man skall kunna med hjälp av en gammal runstav finna de riktiga nytändningarna och göra de riktiga fullmånebestämningarna, av vilka framför allt Distingsmarknaden och påskdagen voro beroende. Här läses (sid. 31 f.): »Men som 235 tungelskiften icke alldeles träffa in med nitton år, utan brista nästan på halfannan tima, så händer at nytänningarna i hvar

¹ Rimstav betyder kalenderstav och är det äldre ordet för runstav. Första sammansättningsleden rim betyder i fornsvenska och isländska kalender. Av Rhezelius, på 1630-talet, användes ordet rimstav uteslutande som namn på våra numera s. k. runstavar, och ännu under 1700-talets förra hälft var ordet i bruk hos svensk allmoge. Sedermera har det helt utträngts av ordet runstav. Hur gammalt det senare ordet är känner jag icke (jämf. Beckman i *Fataburen* 1919 sid. 137 not 2), det användes emellertid överallt av Rudbeck i hans *Atlantica* (1675—1689). I formen rimstain är ordet ännu i dag i bruk hos den svensktalande befolkningen vid Estlands kuster i betydelsen runkalender. — I det följande användes ordet runstav för kalenderstavar med runbokstäver. Då vi emellertid äga en stor grupp av svenska kalenderstavar, som icke äro uppställda med runor, har såsom beteckning för dessa och såsom kollektivbeteckning för kalenderstav det gammalsvenska ordet rimstav ansetts åter böra komma till heders.

² *Fataburen* 1919 s. 137.

³ Uppsala 1748, omtryckt och tillökad efter den av kyrkoherden J. G. Hallman och statssekr. C. Carlsson år 1742 utgivna skriften med samma titel.

ny omgång komma litet förr än de kommit i den förra; hwilket efter hand giör så mycket, at de efter 312 års förlopp komma en hel dag bittidare. Derföre måste desse bokstäfwer efter den tidens förlopp flyttas en dag bättre tillbaka om de skola rätt utwisa alla tungel-skiften.

Man kan likwäl betiena sig af gamla Runstafwar, när man wet wid hwad tid Gyllentalet stådt rätt på dem (hwilket lätteligen finnes när man giwer akt på hwilka dagar nytänningarna wärkligen skie, och ser efter huru långt de gå ifrån Gyllentalet på Stafwen) ty då bör man ej finna nytänningen på den dagen som Gyllentalet står, utan så många dagar tillbaka derifrån som 312 år äro förloppne i från den tiden då Gyllentalet stod rätt på Runstafwen. Här af taga somlige skiäl at döma om Runstafwarnas ålder. Men det wiser ej mer än at originalen hwarefter de Copierat sina Runstafwar warit så eller så gamle.»

Problemet att på runstaven finna den riktiga nytändningen måste hava i synnerligen hög grad intresserat allmogen i en tid, då denna var den enda almanackan, och då ny- och fullmåne på ett helt annat sätt än nu grep in i folkets görande och låtande. Så voro bland annat en hel del märkedagar mellan fastans ingång och trefaldighetssöndagen icke fästa vid bestämt datum utan rörliga efter påsken. Den stora vintermarknaden i Strängnäs, Samtingen, inföll första söndagen i fastan, samma dag avhölls vintermarknaden i Norrtälje. Vårmarknaden i Hälsingborg hölls onsdagen efter tredje söndag i fastan. Sigtuna hade sin stora marknad torsdagen före fastan, Falköping måndag efter fjärde söndag i fastan, Lund Kristi himmelsfärdsdag, Vadstena torsdag efter pingst o. s. v. Mest bekant som rörlig marknad är Uppsala Disting, som avhölls under andra fullmånen efter jul. — För att kunna hålla ordning på och framför allt på förhand beräkna dessa dagars inträffande måste man känna det exakta läget på årets fullmånar och på årets påskdag, vilken förorsakade labiliteten i hela förårets ekonomi.

Den av Strömer nyss anförda metoden att avhjälpa runstavens kalendariska brister är därför heller icke den enda. I en vid mitten av 1700-talet författad och i flera avskrifter spridd anonym avhand-

författad 1729,¹ dels i en mycket originell avhandling, kallad »Tidars Runagärd», författad mellan 1727 och 1729.²

Under 1700-talets förra hälft finnas sålunda i skrift ett flertal anvisningar för huru de gamla runstavarna skola kunna användas, så att man av dem erhöi riktiga resultat. Men dessutom ägde man i verkligheten runstavar, som hade gyllentalen och nytändningarna placerade i det närmaste riktigt. — År 1690 hade professorn i astronomi och matematik i Uppsala Samuel Krook utgivit en skrift »Svenskt äg runskt Calendarium som wisar Nytänningen in till Åhret effter Christi Börd 1840»,³ vilken för gyllentalens anbringande upptog den riktiga ordningen med XIX, Φ , på 1 januari. Med ledning av den Krookska skriften skuros under de följande årtiondena ett flertal runstavar, och Krooks ordning förbättrades genom universitetskanslern greve C. Ehrenpreuss' bemödanden på 1740-talet. I den rika samling av runstavar, som huvudsakligast genom Ehrenpreuss' försorg sammanfördes till Observatoriet i Uppsala, och som nu förvaras i Museet för Nordiska Forn saker därstädes finnes en runstav,⁴ daterad $\Psi * \Psi I = 1739$, med den Ehrenpreuss'ska korrektionen och försedd med namnet $\Psi \text{A} \text{R} \text{I} \cdot \dagger * \text{R} \dagger \text{I} \text{B} \text{R} \dagger \text{I} \text{I} = \text{Karl Ehrenpreuss}$. År 1742 utkom den ovan citerade »Kort och tydelig Underwisning», i sin första upplaga, författad på Ehrenpreuss' initiativ av kyrkoherden J. G. Hallman under medverkan av Abr. Sahlstedt samt utgiven av statssekreteraren C. Carleson. Den första följdes 1743 av en andra och 1748 av en tredje upplaga samtidigt med att Hallman efter de nya anvisningarna förfärdigade ett stort antal runstavar.

Då Bernhard Olsen publicerade sin uppsats om »Stedsevarende kalendere i Lunds kulturhistoriske museum»⁵ hyste han den uppfattningen (årg. 1 sid. 79), att Krooks år 1690 gjorda korrektion var dennes eget påhitt, en av honom på »videnskabelig forskning grundet

¹ Uppsala Universitets Bibl. sign. A. 312.

² Citerad i Burman, De Luna Disana. Diss. acad. Ups. 1729 sid. 17; handskriften äges av Uppsala Universitets Museum för Nord. Forn.

³ Uppsala 1690.

⁴ M. f. N. F. Inv. n:r 1926.

⁵ Kulturhistoriska Meddelanden, I. Lund 1894—1911 årg. 1 sid. 69 ff., 93 ff.; årg. 2 sid. 7 ff., sid. 52 ff.

förbedring». Detta har sedermera vederlagts av Arvid Lindhagen,¹ som påvisat, att s. k. rättade gyllental förekomma redan i det år 1488 i Lübeck tryckta Missale Aboense, och att de sedan, mer eller mindre varierande inbördes, förekomma i flera tryckta kalendariska handledningar, bland dem tidigast i den almanacka, som finnes bifogad 1549 års svensk psalmbok.

Den äldsta runstav i Sverige med rättade gyllental, som Olsen och Lindhagen känna till, är daterad 1690 (Nord. M. 46,084). Den är samtidig med Krooks Calendarium, och Olsen uppfattade den som skuren med ledning av detta. Lindhagen påvisar, att det gyllentalssystem, som här funnit användning, uppenbarligen är detsamma som det i almanackan till 1645 års psalmbok intagna. Härmed är det ådagalagt dels att Krooks åtgöranden betydligt överskattats av Olsen, dels att tryckta psalmbokskalendarier i enstaka fall hava influerat på runstavens angivande av nytändningarna.

Flertalet av de till omkr. 750 uppgående svenska rimstavarna är tillverkat under 1500- och 1600-talen, och så gott som alla runstavar från dessa århundraden samt en god del av 1700-talsstavarna hava den gamla kyrkokalenderns gyllentalordning med III, þ, på 1 januari. Den av Beckman anförda notisen visar, att man redan år 1600 bland den rimstavskunniga allmänheten var medveten om runstavens brister och försökte avhjälpa dem. Präster och läskunnigt folk hade sedan 1500-talets mitt tryckta almanackor, som gävo riktiga utslag. Men när man, som ovan framhållits, var så beroende av att känna framför allt påskterminen, varför har man då icke sökt avhjälpa de fullt medvetna missförhållandena? Svaret härpå kan icke vara annat än att man oupphörligen kopierat de gamla rimstavarna, och att man varit oförmögen att slita sig lös ur ett en gång uppsatt schema.

Under sådana förhållanden får emellertid spørsmålet, när och varest man för första gången vågade sig på att bryta traditionerna och överföra den riktiga gyllentalordningen till rimstaven en viss

¹ Lindhagen, Om Calendaria perpetua efter gamla stilen med rättade gyllental. Arkiv för Matematik etc. utg. av Sv. Vetensk. Akad. Band 7, N:o 28. Stockholm 1912.

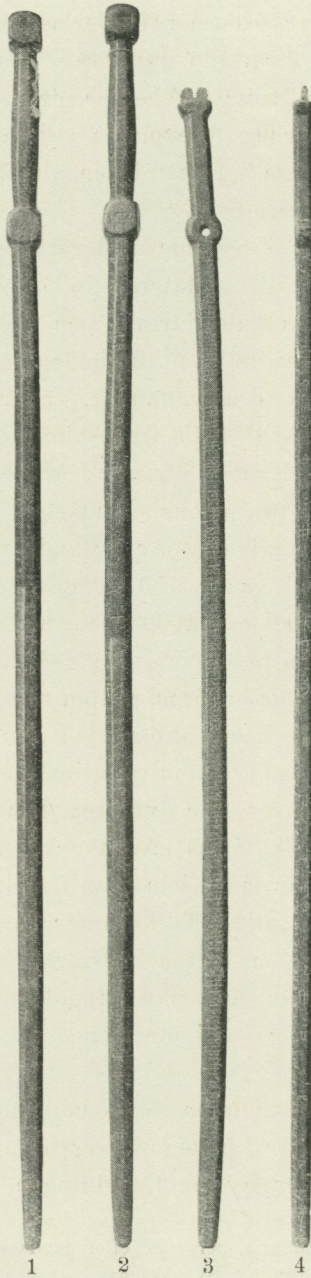

Fig. 1, 2. Runstav dat. 1583. Västergötl., Dalstorp. St. H. M. 7739-1.
Fig. 3, 4. Runstav, Västergötl., Dalstorp. St. H. M. 7739-2.

kulturhistorisk aktualitet. Den hittills tidigast kända rimstaven med rättade gyllental är den ovan anförda från 1690, vilken härstammar från Falun. Nu finnas emellertid i Statens Historiska Museum två runstavar (inv. n:r 7739:1 och 2) från Dalstorps kyrka i Kinds kontrakt, Västergötland, som visa, att man mer än 100 år tidigare försökt införa de rättade gyllentalen. Då stavarna förete en hel del intressanta enskildheter, har jag ansett dem värda en något utförligare beskrivning.

Bägge stavarna äro 8-sidiga och av den form, som i 1600-talslitteraturen betecknas med »svärdzform» eller »forma gladii». Den ena staven (7739:1), fig. 1, 2, har en längd av 155.5 cm. Skaftet består av en åt båda ändarna avsmalnande kavle, upptill och nedtill försedd med en kubisk knopp. Till de många å skaftet anbragta inskrifterna skola vi senare återkomma.

Först betrakta vi det egentliga kalendariet.

Året är delat med tiden $\frac{1}{1}-\frac{30}{6}$ på stavens ena och tiden $\frac{1}{7}-\frac{31}{12}$ på dess andra sida. Dagrurnorna förekomma i följande ordning:

ABJATTV

motsvarande A B C D E F G i vanliga bokstäver. Under den första i varje månad står ett tecken närmast liknande runan *. Helgdag är på vanligt sätt utmärkt med särskilt tecken anbragt under dagrunan och medelst ett streck förenad med denna. Två av märkedagarna, 13 januari och 14 maj, skilja sig i fråga om beteckning från de övriga, i det helgdagsmärke saknas, men under runan är anbragt ett tecken liknande runan Y.

Kalendariet upptar följande dagar:

Januari:	1 (Nyårsdagen), 6 (Trettondedag jul), 13 (Tjugonde dag jul), 19 (Henrik), 22 (Vincent), 25 (Pauli omvändelse).
Februari:	2 (Kyndelsmessa), 3 (Blasius), 6 (Bryniulf), 15 (Sigfrid), 22 (Per i stolen), 24 (Matthias).
Mars:	12 (Gregorius), 17 (Gertrud), 21 (Bengt), 25 (Marie bebådelse).

- April: 4 (Ambrosius), 14 (Tiburtius), 23 (Georg), 25 (Marcus).
 Maj: 1 (Philippus & Jacobus), 3 (Korsmessa), 12 (Pancratius),
 14 (— —), 18 (Erik), 25 (Urban).
 Juni: 13 (Antonius), 17 (Botolf), 24 (Midsommardagen), 29
 (Petrus & Paulus).
 Juli: 2 (Marie besökelse), 10 (Knut), 20 (Margareta), 22 (Maria
 Magdalena), 25 (Jakob), 29 (Olof).
 Augusti: 6 (Sixtus), 10 (Lars), 15 (Marie himmelfärd), 24 (Bar-
 tholomeus), 29 (Johannes Döparens halshuggning).
 September: 8 (Marie födelse), 14 (Korsmessa om hösten), 21 (Ma-
 theus), 22 (Mauritius), 29 (Mikael).
 Oktober: 4 (Franciskus), 7 (Birgitta), 9 (Dionysius), 14 (Calixtus),
 16 (Gallus), 18 (Lucas), 21 (11000 jungfrur), 28 (Simon
 Jude).
 November: 1 (Allhelgona), 11 (Martin), 23 (Klemens), 25 (Kata-
 rina), 30 (Andreas).
 December: 4 (Barbara), 6 (Nicolaus), 8 (Maria avlelse), 9 (Anna),
 13 (Lucia), 21 (Thomas), 25 (Juldagen), 26 (Stefan), 27
 (Johannes aposteln), 28 (Menlösa barn).

De olika tecknens utseende framgår av fig. 1—2. En detalj, som förtjänar ett särskilt påpekande, är tecknet för 19 och 22 jan. samt 6 febr. Detta liknar närmast en rundkullig hatt. På en huvudsakligast till Östergötland knuten grupp av runstavar, signerade S. L. och daterade mellan åren 1590 och 1620, förekommer samma tecken över 15 febr. som ersättning för St. Sigfrids annars vanliga biskopsmössa. Förekomsten av samma tecken här för biskoparna Henrik, Vincents och Bryniulf av Skara antyder en datering av Dalstorpsstaven till tiden omkr. 1600.

Innan vi övergå till en granskning av gyllentalsraden och de många på skaftet förekommande inskrifterna, skola vi taga den andra Dalstorpsstaven, fig. 3, 4, i betraktande.

Även den är 8-kantig men med mera avlångt tvärsnitt. Staven har en längd av 145 cm. Kavelns nedre knopp är genombruten av ett hål, den övre har upptill varit försedd med en skoning, troligen av annat material, vilken nu är bortfallen.

Kalendariet är i likhet med förhållandet å den nyss behandlade staven delat på två halvår, $\frac{1}{1}$ — $\frac{30}{6}$ och $\frac{1}{7}$ — $\frac{31}{12}$. Dagrurnas utseende och ordning är å bägge stavarna densamma. Månaderna äro skilda genom ett kors placerat över varje förste.

Helgonlängden liksom helgontecknen företer en del avvikelser från den ovan beskrivna staven:

- Februari: 6:te saknas; i stället förekommer 10:de (Scolastica).
 Mars: St. Gertruds kapell är felaktigt anbragt över 16:de ej över 17:de.
 April: Här tillkommer 6:te (Vilhelms av Roskilde dödsdag), 23 april saknas.
 Maj: 12:te saknas, däremot tillkommer 28:de (Birgittas translation).
 Juni: Här tillkommer 5:te (Bonifacius) samt 12:te (Eskil). Däremot saknas 13:de.
 Augusti: 6:te saknas.
 December: 28:de saknas.

Å den förra staven hade alla märkedagar utom $\frac{13}{1}$ och $\frac{14}{5}$ ett helgtecken, som medelst ett streck var förenat med dagrunan. På den senast beskrivna har $\frac{14}{5}$ eget helgtecken; $\frac{13}{1}$ saknar fortfarande sådant och härutinnan har den följeslagare i $\frac{6}{4}$, markerad av en liten triangel, samt $\frac{28}{5}$ och $\frac{22}{9}$ av ett kors.

I fråga om såväl formen som kalendariet kunna vi göra en del iakttagelser rörande båda stavarnas förhållande till övriga svenska kalenderstavar. De tre största samlingarna av hithörande slag, som finnas i landet, äro den i Statens Historiska Museum, vilken upptar omkr. 250 stavar och bladkalendrar, Nordiska Museets med omkr. 150 stavar, därav omkr. hälften från Dalarna, samt Uppsala Universitets samlingar med inemot 200 stavar och bladkalendrar.

Vad först stavarnas yttre form beträffar, är denna åtminstone för den förstnämndas vidkommande mera sällsynt med de kubiska knopparna vid kavlens övre och nedre ända. Bland stavarna i Statens Historiska Museum finnes endast en enda av denna form, anträffad år 1743 i Öreryds (»Örids») sn, Mo hd, Småland. I Uppsala-

samlingen är typen representerad av fyra exemplar inv. nr 1859, 1861, 1882 och 1886, samtliga utan känd härstamning samt odateerade; å staven nr 1859 är å nedre knoppen anbragt ett A i 1500-tals form. De fyra Uppsalastavarna äro hårt slitna och flera heldags-tecken så osäkert anbragta, att kalendariet icke kan med full visshet dechiffreras.

En utförligare behandling av de ifrågavarande stavarnas kalendariska ställning faller utanför ramen av detta meddelande. Jag skall endast göra ett par påpekanden ägnade att betona den här ifrågavarande typens västsvenska ursprung. Bland de dagar, som mera sällan förekomma på de svenska rimstavarna, märkas $^{22}/_1$, $^{12}/_5$, $^{28}/_5$ och $^{22}/_9$. Den första av dessa dagar återfinnes på Örerydstaven samt på nr 1859, 1882 och 1886 i Uppsalasamlingen. Vidare träffas den på två stavar i Skara Museum, därav den ena säkert från Västergötland, samt på 6 stavar av osäker proveniens i Statens Hist. Museum och tre liknande stavar i Uppsalasamlingen. — $^{12}/_5$ förekommer på Örerydstaven och på nr 1859 och 1882 i Uppsalasamlingen, vidare på en västgötastav och fyra obestämda stavar i samma samling, på två västgöta- och en upplandsstav i St. H. M., på en värmlandsstav och en härjedalsstav i Nord. M. och på två stavar i Skara. — $^{28}/_5$ träffas på Örerydstaven och nr 1859 i Uppsalasamlingen och dessutom på ännu en obestämd stav i samma samling samt på en stav i St. H. M. — $^{22}/_9$ träffas på nr 1861 i Uppsalasamlingen, vidare på en stav från Västmanland och tre obestämda stavar i samma samling, på två stavar från Blekinge och en obestämd stav i St. H. M., på en stav från Skåne i Nord. M. samt på en stav i Skara. — Av de såsom obestämda angivna stavarna tillhör en den ovannämnda gruppen av runstavar, som äro signerade S. L. och tillverkade mellan åren 1590 och 1620, sannolikt i Östergötland eller västra Södermanland. De övriga kunna till typen icke lokaliseras; ingen av dem synes emellertid vara från mälardalen, några närma sig de blekingska och ostsmäländska formerna.

Huvudparten av det svenska rimstavsmaterialet härstammar från ärkestiftet och Linköpings stift samt från övre Dalarna. De nyss anförda helgdagarna förekomma endast undantagsvis på dessa sta-

Nästa rad har en serie bokstäver i minuskelskrift, återgiven sålunda:

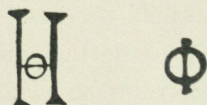
g g o o o o m m m o o m m g g o o o o g g m m g g m m m

Bokstäverna beteckna orden god, ond och medelgod och angiva de olika dagarnas beskaffenhet enligt månens ställning i de olika djurtecknen under månloppet enligt 1567 års Svenska psalmbok.¹

Slutligen läses:

BEATVS VIR QVI TIMEt doMINVM AmEN

Gå vi så till knopparna finna vi å första sidan å den övre knoppen A och å den nedre M, tydligen den på kaveln nämnde Anders Månssons initialer. Å nästa sida står på motsvarande platser 8 3 samt under 3-an K T D. Därpå följa tecknen

och slutligen T E. — K T D få väl anses vara hustruns initialer, och de två siffrorna kunna näppeligen vara annat än årtalet 1583 skrivet på det för 1500-talet vanliga viset med utelämnande av de två första siffrorna; för riktigheten av denna datering tala även de i inskrifterna använda bokstafsformerna liksom de ovan påpekade tecknen för ¹⁹/₁, ²²/₁ och ⁶/₂. — Övriga å knopparna förekommande bokstävers tydning har jag ingen mening om.

Den andra Dalstorsstaven saknar inskrifter å skaftet. Den övre knoppen synes hava varit av annat material och uppträdd på kavelns spets, men är nu bortfallen. Å den kvarblivna nedre delen av knoppen synas resterna av en siffra 8 (?), — troligen har även denna stav varit daterad.

Vi övergå nu till en granskning av stavarnas gyllental.

På Örerydstaven och på de fyra Uppsalastavarna har gyllentalslängden det vanliga utseendet med runorna Þ ʝ Ɔ ʝ ʝ ʝ ʝ etc. i nu

¹ För denna tolkning står jag i tacksamhetsskuld till lektor Arvid Lindhagen. Jämf. dennes skrift Länge und Alter des Mondes in den Kalendarien des Mittelalters. Arkiv f. Matematik etc. Bd 9, N:o 36. Uppsala o. Stockholm 1914 s. 21.

anförd ordning, motsvarande siffrorna 3, 11, 19, 8, 16, 5 o. s. v., varvid siffervärdet är detsamma som runans plats i runalfabetet, $\mathfrak{D} = 3$:dje runan, $\mathfrak{H} = 11$:te runan o. s. v. På Dalstorsstavarna ser gyllentalsföljden emellertid ut så här: $\mathfrak{V} \mathfrak{N} \mathfrak{D} \neq \mathfrak{R} \mathfrak{V}$ etc. Då i en gyllentalsföljd ett följande tal alltid måste vara antingen 8 högre eller 11 lägre än det närmast föregående: 1, 9, 17, 6, 14, 3, 11, 19 o. s. v., kunna runorna i Dalstorsstavarnas gyllentalsföljd icke hava de vanliga av deras ordning i alfabetet betingade siffervärdena.

Alla hittills kända runstavar före år 1690 hava gyllentalet 3 över den 1 jan. Det vore sålunda möjligt, att $\mathfrak{V}$ betecknade detta tal och sålunda $\mathfrak{N}$ motsvarade talet 11, $\mathfrak{D}$ talet 19 o. s. v. Men av erfarenhet från andra stavar kunde man även tänka sig andra möjligheter. I ett flertal fall kan man iakttaga huru, då kunskapen om gyllentalet har upphört eller är på väg att upphöra, en del runliknande tecken mera på måfå inskräas på gyllentalens ordinarie platser. Vidare kan det inträffa, att 1 jan. har gyllentalet 5, beroende på att årsskiftet och gyllentalsingången räknas efter 1 juli, och dessutom vore det ju icke otänkbart, att en gyllentalskorrektion med talet 19 över 1 jan. redan nu i enstaka fall tillämpats. Att den första av de här anförda möjligheterna icke hade giltighet framgick därav, att samma runa regelbundet återkom på det för lutationerna vanliga avståndet. Det återstod då att utröna runornas talvärde.

För att vinna klarhet på denna punkt uppställa vi en lista över januari månad, vilken får det utseende som framgår av Tab. A. I den vanliga gyllentalsföljden står första talet vid $\frac{1}{1}$, det andra vid $\frac{3}{1}$, det tredje vid $\frac{5}{1}$ och det fjärde vid $\frac{6}{1}$. Intervallerna äro, som vi se, i här föreliggande fall helt andra, men jämföra vi dem med de kända gyllentalslängderna, finna vi att de exakt sammanfalla med den i 1549 års svenska psalmbok intagna gyllentalslängd,¹ som har de för denna tid riktiga gyllentalen med 19 vid $\frac{1}{1}$. Dalstorsstavarnas gyllental äro uppenbarligen kopierade efter 1549 års psalmbok, och runan $\mathfrak{V}$ bör då motsvara talet 19, runan $\mathfrak{N} = 8$, runan $\mathfrak{D} = 16$ o. s. v.

¹ Efter Lindhagen, Om Calendaria perpetua sid. 26.

Tab. A. Gyllental
för januari enligt

Dalstorps- Sv. Ps.-b.
staven. 1549.

1	𐀀	𐀁	XIX
2	𐀂	𐀃	VIII
3		𐀄	
4	𐀅	𐀆	XVI
5	𐀇	𐀈	V
6		𐀉	
7	𐀊	𐀋	XIII
8		𐀌	
9	𐀍	𐀎	II
10	𐀏	𐀐	X
11	𐀑	𐀒	XVIII
12		𐀓	
13	𐀔	𐀕	VII
14		𐀖	
15	𐀗	𐀘	XV
16	𐀙	𐀚	IV
17		𐀛	
18	𐀜	𐀝	XII
19		𐀞	
20	𐀟	𐀠	I
21	𐀡	𐀢	IX
22	𐀣	𐀤	XVII
23		𐀥	
24	𐀦	𐀧	VI
25		𐀨	
26	𐀩	𐀪	XIV
27		𐀫	
28	𐀬	𐀭	III
29	𐀮	𐀯	XI
30	𐀰	𐀱	XIX
31		𐀲	

Att dessa siffervärden äro de rätta kan emellertid ännu så länge endast bliva ett antagande. Visshet härom erhålla vi, om vi ordna runorna i följd efter siffervärdena sålunda: 1 = 𐀲, 2 = 𐀱, 3 = 𐀳, 4 = 𐀴 o. s. v. Vi erhålla då en följd av runor, motsvarande den hittills obegripliga först anförda runlängden å skaftet (sid. 11). Denna var sålunda endast klaven till talvärdena för den i kalendariet tillämpade gyllentalsbeteckningen, och vi hava därmed erhållit full visshet om, att de rättade gyllentalen kommit till användning på rimstavarna redan före 1500-talets utgång. Den fullständiga gyllental-längden med transkriberade siffervärden får det utseende som framgår av Tab. B.

Äro de två nu beskrivna stavarna 100 år äldre än någon förut känd rimstav med rättade gyllental, äro de dock icke det äldsta exemplet på att gyllentalskorrektionen erhållit tillämpning i svenska kalenderstavar.

Bland greve Fr. W. Cronstedts samlingar på Fullerö förvaras en lappsk runkalender och sju svenska rimstavar,¹ vilka genom ägarens tillmötesgående ställts till Nordiska Museets förfogande för beskrivning och avbildning. En av dessa stavar måste betraktas som ett av vårt lands värdefullaste kulturföremål, då den bär ett av de tidigaste data någon svensk rimstav äger. Den är daterad 1520.

I motsats till Dalstorpsstavarna har denna formen av en plan bräda, fig. 5, 6, en form, som i senare tider inom svenskt kulturområde endast bibehållit sig i Dalarna och på öarna vid Estlands kust. Den har en längd av 112,5 cm, en

¹ Vålvilligt meddelat av dr. Arvid Bäckström.

Tabell B. Gylleental enligt runstav från Dalstorp, Västerg., dat. 1583.
St. H. M. 7739: 1.

	Jan.	Febr.	Mars.	April.	Maj.	Juni.	Juli.	Aug.	Sept.	Okt.	Nov.	Dec.
1	19	8	—	—	—	—	5	13	2	2	10	—
2	8	16	8	16	16	5	13	2	—	—	—	18
3	—	—	—	—	5	13	—	—	10	10	18	7
4	16	5	16	5	—	2	2	10	18	18	7	—
5	5	—	5	13	13	—	10	—	—	7	15	15
6	—	13	—	—	2	10	—	18	7	—	—	—
7	13	2	13	2	—	—	18	7	15	15	4	4
8	—	10	2	10	10	18	—	15	—	4	—	—
9	2	—	—	—	18	7	7	—	4	—	12	12
10	10	18	10	18	—	—	15	4	12	12	1	1
11	18	—	—	—	7	15	—	12	1	1	—	9
12	—	7	18	7	—	4	4	—	—	—	9	—
13	7	—	7	15	15	—	12	1	9	9	17	17
14	—	15	—	4	4	12	—	—	—	—	—	6
15	15	4	15	—	12	1	1	9	17	17	6	—
16	4	12	4	12	—	—	—	—	—	6	—	14
17	—	—	12	1	1	9	9	17	6	—	14	—
18	12	1	—	—	—	—	—	6	14	14	3	3
19	—	9	1	9	9	17	17	—	—	—	—	11
20	1	—	9	—	—	—	6	14	3	3	11	—
21	9	17	—	17	17	6	14	3	—	11	—	19
22	17	—	17	—	6	14	—	—	11	—	19	8
23	—	6	—	6	—	3	3	11	19	19	8	16
24	6	14	6	14	14	—	11	19	—	8	16	—
25	—	—	—	—	3	11	—	8	8	16	—	5
26	14	3	14	3	11	19	19	—	16	—	5	—
27	—	11	—	11	—	—	8	16	5	5	—	13
28	3	19	3	19	19	8	—	5	—	—	13	—
29	11	—	11	—	—	—	16	—	13	13	2	2
30	19	—	19	8	8	16	5	13	—	—	10	10
31	—	—	8	—	16	—	—	—	—	2	—	18

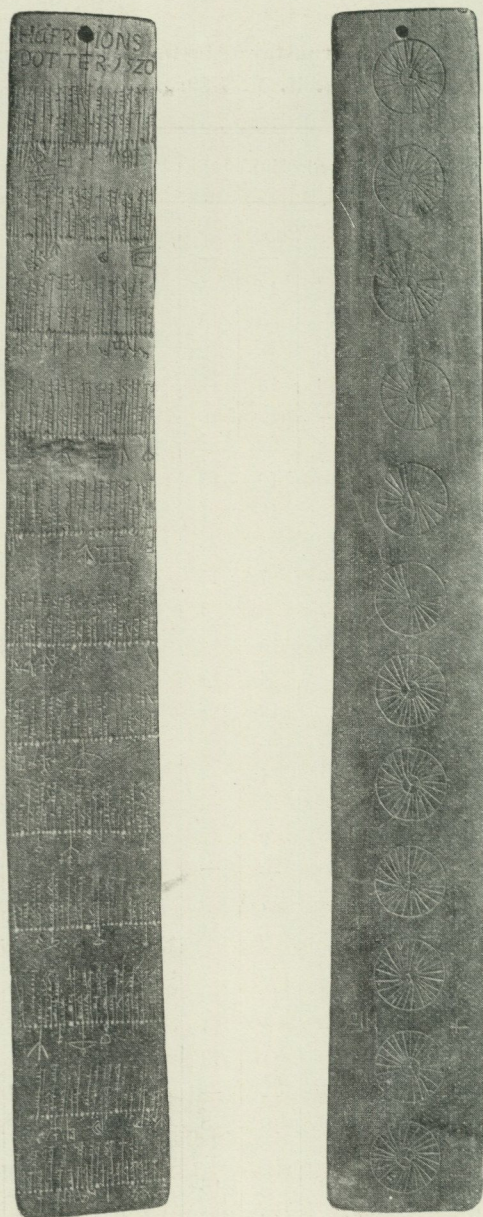
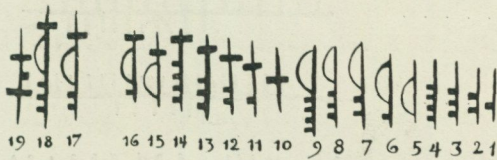

Fig. 5, 6. Rinstav dat. 1520. Ur greve Fr. W. Cronstedts samling
å Fullerö, Västmn.

bredd av 14,4 cm. och en tjocklek av 2,0 cm. På ena sidan är kalendariet anbragt i 12 rader över varandra, en rad för varje månad, vilka läsas nerifrån från höger. Dagarna äro icke utmärkta av runor utan av punkter, en större punkt för var sjunde dag; under raderna äro helgdagsmärkena anbragta, och över raderna stå gylleentalen skrivna i en stundom förekommande form av runliknande siffror, bestående av en stav med på denna anbragta kvistar, angivande siffrans värde. Ordningen är denna (efter en västgötsk stav i Statens Hist. Museum):

Överst läses HÅFRI IONS DOTTER 1520.

På stavens motsatta sida, fig. 6, är inskuret I A S och H I D, uppenbarligen ägarnes initialer samt 12 kretsar över varandra med 24 radier i varje krets. Av radierna gå två i varje krets in till medelpunkten och fördela därigenom kretsarna så, att den mitt för januari månad å den motstående sidan befintliga har 16 + 8 streck, kretsen för februari 10 + 14, kretsen för mars 12 + 12 o. s. v. Strecken motsvara dygnets 12 timmar och angiva fördelningen av nattens och dagens timmar inom de olika månaderna.

En detalj bland dessa sist anförda tecken, vilken undandragit sig varje försök till tolkning, torde här böra nämnas. Räkna vi i kretsen för januari 10 streck medsols på »dagsidan», finna vi ett av två uppstående armar utmärkt streck, detsamma återfinnes för februari som det 9:de på »nattsidan», för mars som det 11:te på »dagsidan» o. s. v. Någon direkt motsvarighet härtill har jag icke funnit på någon annan kalenderstav. Men på en av de stavar, som med Tureholms rustkammare år 1915 förvärvades till Livrustkammaren, finna vi på smalsidorna 12 grupper av streck i två linjer över varandra (se omstående sida), vilka på samma sätt som här återgiva skillnaden mellan dagens och nattens timmar — markeringen för september är tilltrasslad genom att strecken äro dubbelt för många.

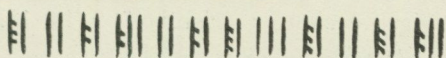
Januari	
Februari	
Mars	
April	
Maj	
Juni	
Juli	
Augusti	
September	
Oktober	
November	
December	

Räkna vi på Tureholmsstaven dagsidan från vänster till höger och nattsidan från höger till vänster samt å Fulleröstaven dagsidan motsols och nattsidan medsols, finna vi för månaderna jan., febr., april, aug., sept., nov. och dec. fullständig överensstämmelse. Avvikelserna däremot bestå i att Fulleröstaven har markeringen för mars på nattsidans 11:te tecken — å Tureholmsstaven det 12:te, för maj nattsidans 7:de tecken — å Tureh. det 6:te, för juni dagsidans

8:de — å Tureh. det 10:de, för juli nattsidans 5:te tecken — å Tureh. dagsidans 5:te, för okt. dagsidans 4:de tecken — å Tureh. dagsidans 6:te. Tureholmsstaven är sannolikt omkr. 100 år yngre än Fullerö-staven, men den nära överensstämmelsen mellan de nu beskrivna tecknen visar, att markeringen av en viss timme under dygnet icke tillkommit på måfå utan i en bestämd avsikt. Samma detalj återfinnes dessutom på en handskriven fickalmanacka i Statens Hist. Museum¹ samt på en kalender i Worms Fasti.²

Å stavens högra smalsida står mitt för december månad ett inskuret malteserkors.

Å vänstra smalsidan finna vi mitt för maj månad följande teckenserie:

Antalet tecken är 27, detsamma som de å den första Dalstorpsstaven inskurna tecken för månadsdagarnas beskaffenhet (sid. 12). Tecknens valörer äro här som där tre; utbyta vi den trestreckade staven mot *g* för god, den tvåstreckade med *m* för medelgod och den ostreckade mot *o* för ond, kunna vi transkribera:

g g o o m m m m m o o m m g g o o o g g o o g g m m m

och erhålla därigenom en den närmaste överensstämmelse till bokstavssviten å Dalstorpsstavens handtag.

Efter denna granskning av de mera periferiska detaljerna i Fulleröstaven övergå vi till en redogörelse för kalendariets beskaffenhet.

Längden på helgdagar har följande utseende:

Januari:	1, 6, 7 (Knut Lavard), 13, 17 (Antonius), 19, 20 (Fabian och Sebastian), 21 (Agnes), 22, 25.
Februari:	2, 5 (Agatha), 6, 9 (Apollonia), 10 (Scolastica), 14 (vigilietecken för följande dag), 15, 22, 24.
Mars:	6 (?), 7 (?), 12, 15 (— — —), 17, 21, 25.
April:	4, 14, 23, 24 (vigilietecken), 25.

¹ Hildebrand, En fickalmanack från 1300-talet. Månadsbladet 1875, sid. 129 ff.

² Worm, Fasti Danici. Hafniæ 1643, sid. 100 ff.

- Maj: 1, 3, 6 (Johannes ante portam latinam), 12, 14, 18, 25.
 Juni: 11 (Eskil), 17, 22 (10,000 riddare) 23 (vigilietecken), 24, 25 (David), 28 (vigilietecken), 29, 30 (Paulus).
 Juli: 2, 7 (Thomas biskops translation), 15 (Divisio apostolorum, »gamla midsommar»), 20, 22, 24 (vigilietecken), 25, 27 (7-sovare), 29, 30 (Elin).
 Augusti: 1 (Petri fäng.), 3 (Lilla Olofsmässan), 5 (Dominicus), 9 (vigilietecken), 10, 14 (vigilietecken), 15, 20 (Bernhard), 23 (vigilietecken), 24, 28 (Augustinus), 29, 30 (Felix och Audactus).
 September: 2 (Spinea coronae domini), 8, 14, 20 (vigilietecken), 21, 22, 29, 30 (Hieronimus).
 Oktober: 4, 5 (vigilietecken), 6 (Eskil), 7, 9, 14, 18, 21, 23 (Severin), 27 (vigilietecken), 28.
 November: 1, 2 (Alla själars dag), 6 (Leonhard), 11, 21 (Marie offrelse), 22 (Cecilia), 23, 25, 30.
 December: 4, 6, 8, 9, 13, 20 (vigilietecken), 21, 24 (vigilietecken), 25, 26, 27, 28, 29 (Thomas biskop), 31 (Sylvester).

Den första iakttagelsen, vi göra vid en granskning av helgdagslängden är, att denna är åtskilligt rikare än å de ovan beskrivna stavarna. Så tycks emellertid genomgående vara förhållandet med äldre rimstavar. Dessa stå ännu den rika katolska helgonlängden mycket nära; ju längre fram i tiden man kommer, dess mer inskränkes antalet av märkedagar, därigenom att sådana dagar, till vilka ingen folklig sed eller tradition var fästad, falla bort, och på de yngsta stavarna under 1700-talet — jag räknar här icke med de på Krooks eller Ehrenpreuss' skrifter grundade lärda produkterna — finner man stundom endast jul, midsommar, mikeli, mårten och några allmänt kända dagar angivna.

Skulle vi av Fulleröstavens helgdagslängd försöka draga några slutsatser rörande dennas härkomst, konstatera vi till en början vissa likheter med Dalstorpstavarna genom förekomsten av $\frac{22}{1}$, $\frac{12}{5}$, $\frac{14}{5}$, $\frac{22}{9}$ m. fl. Vidare visar den genom förekomsten av $\frac{25}{6}$ en orientering mot Västerås stift. Allt detta kan emellertid bero på den nyss

påpekade större fullständigheten i de äldre kalendarerna. Viktigare för en lokalisering äro $\frac{3}{8}$ s. k. Lilla Olofsmässan, $\frac{11}{6}$ Eskil, $\frac{6}{2}$ Bryniulf, $\frac{30}{7}$ Elin och $\frac{2}{9}$ Spinea coronae enl. Skarabreviarier. Den först nämnda av dessa dagar förekommer regelbundet på de norska stavarna men på svenska stavar endast såsom direkt norskt lån, framför allt i lappska kalendarier. Eskilsdagen är överallt på de svenska stavarna förlagd till $\frac{12}{6}$ utom i Strängnäs stift, som har $\frac{11}{6}$. Bryniulfsdagen förekommer naturligtvis i första hand inom Skarastiftet, men dessutom regelbundet inom Linköpingsstiftet; längre norrut blir den alltmera sällsynt. $\frac{2}{9}$ är mig veterligt endast anträffad på västgötska stavar. Återstår till sist Elindagen. I de fall denna uppträder utanför Västergötland, är den förlagd till $\frac{31}{7}$. På västgötska stavar träffas den på den $\frac{30}{7}$, och till denna dag är Skövdehelgonet även förlagt i Skaras medeltida kalendarium. Med sina tre för Skarastiftet utmärkande dagar, $\frac{6}{2}$, $\frac{30}{7}$ och $\frac{2}{9}$, och med sin övriga orientering mot väster, framför allt genom Lilla Olofsmässan, synes staven sålunda böra lokaliseras till Västergötland. Linköpings, Uppsala och Västerås stift äro uteslutna genom att de hava $\frac{12}{6}$ som Eskilsdag. Åbostiftet är av andra grunder ur räkningen.

För en lokalisering till Västergötland talar även en annan omständighet. Inom hela östra och norra Sverige äro gyllentalen betecknade med runor, endast på en stav från Dalarna, bland det hundratal stavar som äro kända från detta landskap, förekomma de på Fulleröstaven använda strecksiffrorna, men här jämsides med en vanlig gyllentalslängd i runor, varvid den senare är uppställd efter den för Dalarna kännetecknande ordningen med gyllentalet III vid $\frac{2}{1}$, under det att längden med strecksiffrorna överensstämmer med den gamla kyrkokalenderns, med III vid $\frac{1}{1}$. Strecksiffror för gyllentalen och beteckning av veckodagarna endast med skårer eller hack, icke med bokstäver, äro däremot för de västgötska stavarna regel. Denna olikhet med de övriga svenska stavarna framhölls också redan år 1719 av Nils Hufwedsson Dal¹ såsom utmärkande för stavarna i Bollebygds härad av Västergötland.

¹ Nils Hufwedsson Dal, Boerosia urbs. Stockholm 1719, sid. 37.

Vi gå nu till en granskning av gyllentalen. Dessa äro med de meromtalade strecksiffrorna uppställda i två rader över varandra. Den undre raden innehåller gyllentalens längden enligt den gamla kyrkokalenderns typ, »aurei numeri pro primatione», med III vid $\frac{1}{1}$, den övre däremot innehåller de rättade gyllentalen, »aurei numeri pro incensione», med XIX vid $\frac{1}{1}$. Av dessa överensstämmer den förra exakt med den medeltida uppställningen, sådan vi finna den exempelvis i Vallentunakalendariet, i den Gotländska runkalendern från 1328 eller i Tab. I hos Lindhagen, Om Calendaria perpetua. Den enda avvikelser från sistnämnda tabell är, att talet XVII på Fulleröstaven icke är anbragt vid $\frac{27}{3}$ utan vid $\frac{26}{3}$.

Den övre, rättade gyllentalens längdens utseende framgår av vidstående Tabell C. Vid en jämförelse med den ovan meddelade, Tabell B, finna vi redan vid $\frac{8}{1}$ en avvikelse, och en fortsatt granskning av de bägge tabellerna övertygar oss snart om, att de äro väsentligt skiljaktiga. Däremot företer Fulleröstavens längd vissa likheter med de av Lindhagen¹ meddelade gyllentalens längderna ur Breviarium romanum, anf. st. Tab. 3, och med Samuel Krooks kalendarium, ib. Tab. 8. Den mest iögonenfallande skillnaden är, att Fullerölängden, jämförd t. ex. med Krooks kalendarium, med en envis motvilja mot tre på varandra följande gyllental placerat VIII vid $\frac{28}{7}$ i stället för vid $\frac{27}{7}$ och därvid på sträckan $\frac{27}{7}$ — $\frac{27}{8}$ kommit en dag före. $\frac{28}{8}$ — $\frac{23}{9}$ följer ny kongruens mellan dem, den $\frac{24}{9}$ återkommer samma manöver även här med talet VIII, och från denna dag har Fullerölängden kommit ohjälpligt före ända till $\frac{24}{12}$, men under tiden har den också fått umgälla detta med en placering av fem gyllental i följd vid 3—7 dec.

I en beskrivning av en tysk träkalender från Pfranten har Brunner² på grund av att denna har rättade gyllental med XIX vid $\frac{1}{1}$ daterat denna senare än år 1690, eftersom den här förekommande gyllentalsskorrektionen skulle ha Samuel Krook till upphovsman. En jämförelse mellan Pfranten-kalenderns gyllental och Krooks ka-

¹ Om Calendaria perpetua.

² Ein Holzkalender aus Pfranten, Zeitschr. d. Ver. f. Volksk. 19. Berlin 1909, sid. 249 ff.

Tabell C. Rättade gylleental enligt rimstav i Fullerösamlingen,
dat. 1520.

	Jan.	Febr.	Mars.	April.	Maj.	Juni.	Juli.	Aug.	Sept.	Okt.	Nov.	Dec.
1	19	8	19	8	8	16	5	—	2	2	2	2
2	8	—	8	—	16	5	—	13	—	—	—	—
3	—	16	—	16	5	—	13	2	10	10	10	10
4	16	5	16	5	—	13	2	—	—	—	18	18
5	5	—	5	—	13	2	—	10	18	18	—	—
6	—	13	—	13	2	—	10	—	7	7	7	15
7	13	2	13	2	—	10	—	18	—	—	15	4
8	2	—	—	—	10	—	18	7	15	15	—	—
9	—	10	2	10	—	18	7	—	4	4	4	12
10	10	—	10	—	18	7	—	15	—	—	12	1
11	—	18	—	18	7	—	15	4	12	12	—	—
12	18	7	18	7	—	15	4	—	1	1	1	9
13	7	—	7	—	15	4	—	12	—	—	—	—
14	—	15	—	15	4	—	12	1	9	9	9	17
15	15	4	15	4	—	12	1	—	—	—	17	6
16	4	—	4	—	12	1	—	9	17	17	—	—
17	—	12	—	12	1	—	9	—	6	6	6	14
18	12	1	12	1	—	9	—	17	—	—	14	3
19	1	—	1	—	9	—	17	6	14	14	—	—
20	—	9	—	9	—	17	6	—	3	3	3	11
21	9	—	9	—	17	6	—	14	—	—	11	19
22	—	17	—	17	6	—	14	3	11	11	—	—
23	17	6	17	6	—	14	3	—	19	19	19	8
24	6	—	6	—	14	3	—	11	—	—	—	16
25	—	14	—	14	3	—	11	19	8	8	8	—
26	14	—	14	3	—	11	—	—	—	—	16	5
27	3	11	—	—	11	—	19	8	16	16	—	18
28	—	3	3	11	—	19	8	16	5	—	5	2
29	11	—	11	—	19	8	—	5	—	5	13	—
30	—	—	—	19	8	16	16	—	13	13	5	10
31	—	—	19	—	—	—	5	13	—	—	—	—

alendarium visar nästan ingen annan överensstämmelse än själva början. Nu hava vi lärt känna en svensk rimstav, vilken, samtidigt med att den är en av våra älsta daterade stavar, kan, 170 år tidigare än Krooks kalendarium utgavs, i huvudsak uppvisa de rättade gyllental, för vilka Krook en lång tid gällt som upphovsman.

Krooks Svenskt åg Runskt Kalendarium skall ses i samband med den tid, vid vilken det tillkommer. År 1689 hade Olof Rudbeck i andra delen av sin *Atlant* hållit parentationen över runstaven, och han hade daterat dennas tillkomst till år 1859 efter världens skapelse (*Atlant* II s. 185 f.). Härigenom hade den svenska lärda världens uppmärksamhet riktats på denna företeelse i allmogeinventariet, och under trollmakten av de nya, för den svenska chauvinismen svindlande perspektiv, som *Atlantican* öppnat, måste man bereda en renässans åt ett så ärevärdigt dokument om svenskarnas gamla besittning av Sverige, som runstaven nu visat sig vara. Men skulle detta kunna ske, voro de gamla gyllentalen obrukbara, och med ledning av tidigare gjorda korrektionsförsök offentliggör Krook år 1690 en gyllentalslängd, som kan göra runstaven på nytt användbar i det praktiska livet. Under 1700-talets andra årtionde föreläser professor Per Elvius vid Uppsala Universitet över runstaven och sprider därigenom kunskapen om den i allt vidare kretsar, år 1742 låter Uppsala Universitets kansler Carl Ehrenpreuss utgiva en ny beskrivning över den samtidigt med ett nytt förslag till gyllentalslängd,¹ och då nya stilen införes år 1753, omarbetar Digelius runstaven, så att den göres brukbar för den kalender, som nu skulle gälla. Med *Atlantican* erhöll runstaven sin renässans, men samtidigt upphörde den också att vara en folklig sak, den blev nu även till sin helgdagslängd en lärd produkt, och till grund för helgdagsbeteckningarna lades nyuppfunna tecken, som gävo den ett folkligt utseende som den aldrig ägde, så länge den var enbart folkets egendom.

Under 1700-talets förra hälft författades ett flertal skrifter över runstaven, av vilka ett par trycktes såsom akademiska avhandlingar

¹ Carleson och Hallman, Kort och tydlig undervisning huru man skall förstå och bruka Runstafven. Sthlm 1742.

och resten — till ringa förfång för vetenskapen — förblev otryckt. För samtliga dessa skrifter, liksom för Krooks Kalendarium, Carlesons Undervisning och Celsius i 1728 års almanacka tryckta beskrivning över runstaven, ligger Rudbecks Atland till grund. Och i sin tur utgöra dessa skrifter så gott som den enda källan för senare tiders kunskap om runstaven.

Att denna källa är långt ifrån ogrumlad visar redan ett flyktigt studium av själva primärmaterialet. Ett flertal av de helgdagstecken, som uppräknas av Carleson, hava icke kunnat återfinnas vare sig på de av mig genomgångna äldre runstavarna eller i de avbildningar av sådana, som finnas från äldre tider allt ifrån Worm och Rhezelius. Källan synes genomgående vara Rudbeck, vilken i avsikt att så säkert som möjligt befästa runstavens förkristna ursprung tolkat uppenbara helgontecken eller andra festtecken såsom folkliga och hedniska. Stundom föreligga också rena felplaceringar av tecknen. Måhända får jag en gång framdeles tillfälle att återkomma till en utförligare granskning av dessa frågor. Här må endast ett par av de mest i ögonen fallande misstagen anföras.

I Carlesons Undervisning läses för 3 nov.: »En flygande Swan, bet. deras bortgång med Solen och deras sörjande Swanesång öfver Solens bortgång». Stället återfinnes i Atland II sid. 632; svanen själv ses i teckningarna av runstaven i col. XXII sid. 169. Granskar jag Rudbecks teckningar, finner jag emellertid, att han i oktober månad borttappat en hel vecka, ^{15/10}—^{21/10}, varigenom somliga av de följande tecknen kommit en vecka för tidigt. Därigenom har även den gås, som på de flesta runstavar utmärker Mårtensmässan ^{11/11}, kommit en vecka tidigare, och när det sålunda kom att stå en fågel över 3—4 nov. måste dennas innebörd tolkas, och Rudbeck försummade aldrig att använda sin skaldegåva.

För den 21 dec. uppger Carleson bl. a. »Twenne Furuuträn i Kors, bet. at Solen war wänd i Furuuträn, hwilka nu giöra samma tjänst. Denne sed, at Thomasmässan resa up Furu eller Granstänger i kors, är ännu i bruk på många orter.» Källan är Atland II, sid. 618, i teckning återfinnas träden sid. 165 col. XX och XXIV. Nu placerar Rudbeck emellertid icke dessa »furuuträn» över ^{21/12} utan över

²⁰/₁₂, alltså på dagen före Thomasmässan, och samtidigt uppger han (sid. 618), att även ett enda »furuträdet» kan förekomma, avbildat sid. 165. col. XIV. De korslagda furuspirorna hava icke anträffats på någon runstav före år 1700. Det enkla »furuträdet», col. XIV, finnes däremot alltid såsom tecken för afton, vigilietecken, till större helgdag, och på ett stort antal runstavar har Thomasmässan sin föregående dag utmärkt som Thomasafton. Rudbeck har placerat tecknet riktigt över ²⁰/₁₂, detta missförstods av Carleson, som flyttade det till följande dag, och avtecknade de två korslagda furuträden i sitt förslag till en normaliserad runstav, bifogat som kopparstick till 2:a och 3:e upplagen av Undervisningen. Det är uppenbart, att de runstavar, som skurits med detta kopparstick som förebild, icke, såsom stundom skett,¹ kunna med fördel användas som källa för fastställande av ett ålderdomligt bruk att resa upp granspiror vid husen på Thomasdagen.

Däruti att vi, fränsett Worms Fasti danici, knappast äga någon annan litteratur om rimstaven än Atlantican och de på den grundade populära handböckerna, ha vi att söka orsaken till den ringa kännedom vi äga om det vetenskapligt värdefulla och utomordentligt stora material av folkliga kalendariér — större än något annat europeiskt lands — som Sverige äger. Den här lämnade redogörelsen har uppehållit sig endast vid en detalj i detta material, gyllentalskorrektionerna. Den äldsta stav med rättade gyllental, som tidigare var känd, härstammade från år 1690. Den nu tidigast kända staven av detta slag är från 1520, och de två närmast yngre äro från 1500-talets slut. Det är sannolikt ingen tillfällighet, att samtliga dessa stavar härstamma från Västergötland.

¹ Senast hos Martin P. Nilsson, Studien zur Vorgeschichte des Weihnachts, Arch. f. Relig. Wissensch. XIX, Leipz. u. Berlin 1918, sid. 111.

BÖSSEMEDER I GÖINGE UNDER ÄLDRE TIDER.

Av

PEHR JOHNSON.

Vid Svenska Fornminnesföreningens årsmöte i Kristianstad sommaren 1916 höll intendenten friherre Rudolf Cederström ett föredrag om Göingebössor under äldre tider. Särskilt uppehöll han sig vid en samling sådana på Skokloster. Karakteristiskt för dessa bössor var den långa pipan med sin korta kolv, vilken senare man brukade garnera med älghorn. Låsen, som ävenledes voro säregna, kallades i regel snapphanelås. Göingebössan var på sin tid mycket berömd. Särskilt erinrade talaren om tvenne bössesmeder från dessa bygder, som levat under slutet av 1600-talet och början av 1700-talet, nämligen Måns Tufvesson och Tufve Månsson i Hasslaröd.

Ur såväl hantverks- som lokalhistorisk synpunkt var detta föredrag av mycket stort intresse, i all synnerhet som detta yrke bedrivits ända in i senare tider. Jag har inom olika delar av häradet gjort efterforskningar angående denna sak och därvid fått kunskap om åtskilligt, som måste anses vara av så stort intresse, att det har värde för offentligheten. En del kompletterande upplysningar ur kyrkoböcker kan möjligen längre fram, bredvid de muntliga berättelser, som här meddelas, lämnas.

Vad de båda bössesmederna från Hasslaröd beträffar vet folktraditionen ännu åtskilligt att berätta om dem. Måns Tufvesson ansågs sålunda vara en mycket skicklig bössesmed, vilken hade förmåga att förvandla järn till stål. Om honom säges det också, att han uppfunnit de s. k. snapphanegevären. Detta torde emellertid

vara skäligen omtvistat. Han kan möjligen ha förbättrat de förutvarande typerna. Bössor tillverkades i Göingebygden redan under 1500-talet, så att han torde ingalunda ha varit den förste bössesmeden därstädes.

Hans son Tufve Månsson var ävenledes en skicklig bössesmed. Denne, som är en av Göingebygdens förnämsta sagogestalter, var enligt Ousby kyrkobok född 1671. I likhet med fadern idkade han på samma gång jordbruk och bössindustri. Om denne Tufve Månsson berättas, att han vid det tillfälle, då danskarna landstigit i Råå under senhösten 1709, befann sig i Malmö. Kommendanten därstädes generallöjtnanten Carl Gustaf Skytte, som själv var en man från dessa bygder, hade fått veta detta. Säkerligen hade han vetskap om att Tufve var en rask och förslagen man, varför han lät uppkalla denne på slottet, där han anförtrorde honom en hel del viktiga brev och depescher, avsedda att tillställas generalguvernören och fältmarskalken Magnus Stenbock, som vid sagda tid befann sig i Växiö i avsikt att där samla den svenska hären, som från olika delar av landet skulle ankomma.

Tufve Månsson lovade också att göra vad i hans förmåga stod för att till fältmarskalken överföra breven ifråga. För ändamålet säges han ha borrarat hål i en av vagnsskaklarne, i vilket han sedan inlade breven. Därefter begav han sig iväg norrut. Till att börja med gick det skäligen bra. De danska strövkårer, som han anträffade, efter vad det uppgives, redan i närheten av Åkarp, läto honom utan vidare passera, sedan vagnen först blivit undersökt och ingenting misstänkt anträffats. Sämre gick det vid ankomsten till Getinge. Där blev han nämligen fasttagen och förd inför befälhavaren på den skans, som därstädes förefanns. På det noggrannaste blev han här undersökt och det berättas, att till och med skjortan på hans kropp var föremål för observation. Man visste, att han kom från Malmötrakten, och man anade, att han medförde brev till general Stenbock. Man lyckades dock ingenting upptäcka. Tufve Månsson kvarhölls emellertid hela dagen, men när kvällen och mörkret inbröt lyckades han obemärkt smyga sig ut ur lägret, få tag i sin skjuts och skyndsamt begiva sig vidare på väg norrut.

Ett par dagar senare kunde han meddela generalguvernören såväl

underrättelser om tillståndet i Malmö, som ock var danskarna befunno sig och möjligen också storleken av deras styrka. Guvernören blev mycket glad över dessa underrättelser och säges ha lovat honom skattefrihet på sitt hemman i Hasslaröd till evärdliga tider, något som dock icke lär ha blivit bestående, emedan Magnus Stenbock tre år senare råkade i fångenskap, varifrån han sedermera icke blev utsläppt.

Med anledning av den fosterländska bragd, som folktraditionen tillmäter Tufve Månsson i Hasslaröd, och som helt säkert även torde ha med verkligheten att skaffa, blev för ett par år sedan, på föranstaltande av doktor L. Holmström, Hvilan, en vacker minnessten upprest vid Åkarp, den plats där han enligt berättelsen första gången under sin äventyrliga resa, sammanstötte med de danska trupperna.

Enligt Ousby kyrkobok, som under denna tid, då herrarne Thomæus, far och sön, voro kyrkoherdar därstädes, är mycket väl förd och ur kulturhistorisk synpunkt mycket givande, hade Tufve Månsson, eller »Hasslaröds Tufve», som han gemenligen kallades, i sitt äktenskap med Bolla Niklasdotter från Hönjarum (med henne hade han blivit gift den 31 maj 1703) sex barn. Av dessa övertog sonen Lars efter faderns år 1747 inträffade död hemmanet. Han var född 1719 samt hade vid 26 års ålder ingått giftermål med Elna Olofsdotter.

Denne Lars Tufvesson var en på sin tid mycket framstående bonde, vilken av allmogen i Göinge hedrades med uppdrag att vid tvänne riksdagar vara fullmäktig i bondeståndet. Huruvida han bedrev smedsyrket är oss icke bekant. Det förefaller knappast troligt. Lars Tufvesson dog först 1802 i en ålder av 83 år. Då var redan hans son Tufve Larsson, född 1765, en framstående man. En annan broder till honom vid namn Sven hade studerat i Lund och under några års tid varit kyrkoherde i Ousby och Loushults församlingar, där han vid endast fyrtio års ålder 1792 avlidit. Han blev stamfader för den bekanta släkten Hasselquist. Tufve Larsson, som efter faderns död övertagit fädernegården, torde icke heller ha bedrivit någon tillverkning av bössor. Han blev faderns efterträdare i riksdagen, där han kvarstannade så länge, att han av Karl XIV Johan tilldelades medalj.

Om än bössesmedsyrket av dessa på sin tid framstående bonde-

män i Ousby församling icke blivit idkat, torde det dock ha upptagits av andra. Enligt därstädes erhållna upplysningar har det nämligen ända in i senare tider funnits personer därstädes, som varit skickliga i att laga bössor samt tillverka lösa delar av sådana. Särskilt skall en släkt, av vilken avkomlingar ännu leva, enligt meddelande av fabrikör Wittström, ha kallats för »Hanens», emedan de varit skickliga i tillverkningen av hanar till bössor. Helt synes alltså icke yrket ha avstannat efter det att dess äldre idkare i Hasslaröd därmed upphört.

Med vetskap om, att i Örkeneds församling sedan gammalt funnits berömda bössesmeder, vände jag mig till en av de förnämsta kännarne av denna sockens historia, lantbrukaren Bengt Håkansson, Kvarnatorp, som beredvilligt meddelade, att enligt hans förmenande hade detta yrke därstädes gamla anor. Sålunda levde under mediet av förra århundradet i Gyllsboda en bössmed vid namn Jöns Persson, mest känd under namnet »Bliss-Jössen». Hans bössor, som kallades »blissingabössor», voro kända och berömda över hela Skåne, framförallt i dess norra delar, samt jämväl i södra Småland och västra Blekinge. Han ägde flera bröder, vilka sysslade med bösstillverkning och diverse metallarbeten, samtliga voro mycket händiga. Familjen hade någon gång inflyttat till Örkened från Blistorp, Näs-ums socken, därav namnet. En släkttradition förtäljer emellertid, att de ursprungligen varit Örkenedsbor, och att några medlemmar av släkten alltid där varit bosatta. Ej heller kunde Bengt Håkanssons sagesman, en sonson till »Bliss-Jössen» uppgiva, när inflyttningen från Blistorp hade skett. Däremot hade han att meddela, att bössmede även av Jöns Perssons förfäder bedrivits. En son till Jöns Persson, Olof Jönsson, ävenledes bosatt i Örkeneds socken, drev jämväl bösstillverkning. Han avled 1915 och var berömd vida omkring för sitt arbete, även han. Bengt Håkansson berättar för övrigt, att »blissingabössorna» eller »blissingarna», som man på allmogespråket brukade benämna dem, voro synnerligen väl arbetade. Kornet var vanligtvis av silver, och kolven pryddes med utskärningar, vanligen föreställande ett älg huvud, synnerligen konstnärligt utskuret.

Detta senare uttalande är synnerligen intressant, sammanställt med uttalandet av friherre Cederström i hans Kristianstadsföredrag.

Och man kan icke underlåta att fråga sig: äro männe de bössor från 1600-talet, för vilka han redogjorde, med sina älghorn på kolvarna tillverkade av äldre medlemmar tillhörande samma släkt? Omöjligt är det icke. Något fabrikationsmärke finnes mig veterligt icke på piporna å Göingebössorna, utan har det uppgivits av flera personer i dessa bygder, att tillverkarna hade olika slags figurer eller märken på sina kolvar. Sålunda hade Måns Ek i Hittarp, om vilken vi längre fram skola tala, ett rådjur på sina kolvar. Vidare finna vi sådana med diverse sniderier, utan djurfigurer, samt jämväl sådana utan sniderier alls. Bengt Håkansson tillägger, att »av Bliss-Jössens bössor finnas ännu en och annan i behåll i Örkenedstrakten, men de äro rätt sällsynta».

För att få ytterliggare underrättelser i samma ämne vände jag mig emellertid till åtskilliga andra personer. Bland dessa var ock förre nämndemannen Per Sonesson i Hjäsås, känd icke allenast som en framstående jägare i sin trakt utan också som innehavare av en ganska betydande samling skjutvapen. Han meddelade också beredvilligt och intressant nog, att den s. k. »Bliss-Jössen» eller Jöns Jönsson, som S. uppgav honom heta (icke Jöns Persson), bodde i Gyllsboda ännu för en 10 å 12 år sedan, då han avled. Per Sonesson hade besökt honom flera gånger, och hade han åt honom både förfärdigat och lagat bössor. Hans smedja var mycket gammal och mycket primitiv, en liten fyrkantig byggnad med en av gråsten murad skorsten. Jöns hade emellertid mycken sysselsättning med sitt bössmide och hans arbete var bekant vida omkring. Till honom kommo jägare från långt avlägsna trakter för att få bössor gjorda eller också lagade. »Den första dubbelbössa jag var ägare av», berättade herr S., »förfärdigades av Bliss-Jössen, och han sade också till mig vid överlämnandet av densamma: 'Om den nu till att börja med skjuter bra, då ska du laga med att skilja dig vid henne så snart som möjligt, men om den däremot skjuter illa, behåll henne, ty då kan du vara övertygad om att den för framtiden blir värd att ha.' — Sedan jag fått henne med mig hem, sökte jag också att skjuta kråkor. Men de första skotten misslyckades obarmhärtigt. Kråkorna flögo och jag lyckades icke under den första tiden träffa målet. Men jag tog Jöns på orden och kom snart underfund med

att han hade rätt. Då bössan väl blivit ordentligt inskjuten, sköt den alldeles förträffligt, och jag skulle icke för stora pengar velat skilja mig vid densamma. För en dubbelbössa brukade Jöns taga 40 kr. och för en enkel sådan 20 à 25. Ett utmärkande tecken för Bliss-Jössens bössor var, att de voro smäckra och vackra till utseendet samt mycket långskjutande och träffsäkra, då de voro inskjutna.»

Enligt Per Sonessons uppgift skulle Jöns för omkring sjuttio år sedan ha flyttat från Blistorp till Gyllsboda. En son till honom heter Bengt Jönsson och är bosatt på Mjönäs gård i Wånga socken, vilken numera innehaves av hans son. Bengt närmar sig numera 70-talet och skall allt fortfarande vid tid och tillfälle syssla med bössmade. Han har lärt yrket av sin fader och kan ävenledes göra nya bössor, vilka i regel äro av samma typ och av samma kvalitet som dem fadern förfärdigade. Herr S. hade sig ävenledes bekant den Olof, om vilken Bengt Håkansson talat. Han var en bror till den äldre Bliss-Jössen och var bosatt i Esseboda. Även han var känd för att tillverka utmärkta bössor, långskjutande och säkra. För en del år sedan betingade »en äkta Blissing» högre pris än andra bössor, som då voro i svängen. Per Sonesson har ännu en dylik bössa i sin ägo, om icke flera.

Äboen Nils Niklasson i Västraby, som i sin ungdom varit en intresserad jägare, som haft många bössor och ävenledes är i besittning av en »Blissing», berättade, att han under 1880-talet besökte den bekante bössmeden i Gyllsboda. Smedjan var den mest primitiva, och Jöns var redan gammal då och hade svårt för att gå. Men han tillverkade synnerligen utmärkta bössor, och den, som en gång fått en sådan i sin ägo, skilde sig icke gärna vid den. En annan sorts bössor, som jämväl voro tillverkade i Örkeneds socken, av Blissingarna eller av någon annan visste han icke, kallades »Svinarygarna», vilka ansågos vara de utmärktaste i sitt slag. De torde numera vara ytterst sällsynta, men berättaren visste från sin barndom, att »Smea-Ågen» i Påarp (Hjärsås socken) hade en sådan, med vilken han sköt nästan vad villebråd som helst. De slogo nästan aldrig fel, gingo ovanligt långt och voro mycket skarpskjutande, vilket Nils Niklasson ansåg vara beroende på järnets beskaffenhet.

Lantbrukaren Olov Trulsson i Lunnom har ävenledes en bössa, som är gammal och skall enligt hans förmenande vara tillverkad i Göinge. Han kan dock icke uppge tillverkaren. Däremot vet han, att den för en mansålder sedan ägdes av en i Göingebygden bekant tjuv vid namn Kapp-Olan, som därmed brukade skjuta svin, då dessa gingo ute, särskilt uppsökte han dem i ollonskogarna och lär han med denna bössa ha fällt en hel del sådana i dessa. Han blev omsider fasttagen och straffad. Bössan kom på auktion och har sedan dess passerat flera mellanhänder, tills den numera stannat i hans ägo, och är den redan betingad för Nordiska Museets samlingar.

Så ha vi slutligen en bössmed från Glimåkra församling, vilken på sin tid bedrivit en livlig verksamhet som sådan — Måns Ek i Hittarp. Enligt upplysningar av en hans dotter, bosatt för närvarande i Broby, var Ek född i Hullingaryd av den förstnämnda församlingen år 1821. Han hade lärt sin konst av Bliss-Jössen samt byggde därefter upp en liten smedja vid det välbebyggda torp på Hittarps ägor, som han brukade och bebodde. Detta skedde omkring år 1850. Även sedan detta skett, gick han ofta upp till Gyllsboda för att där biträda Jöns, då denne var allt för överhopad med arbete. Men han tillverkade ävenledes själv nya bössor. Bland annat gjorde han en sådan till en jägare vid Wadensjö, Landskronatrakten, för vilken han fick mycket beröm och som gjorde, att han sedermera erhöll flera beställningar från dessa trakter. Priserna voro jämförliga med dem, som Jöns i Gyllsboda använde för sina tillverkningar. Ek hade, i likhet med vad vi förut framhållit, ett rådjur på sina bösskolvar. Dessa tillverkade han alltid själv. Vidare brukade han »borra» upp bösspipor, varmed han en tid var mycket sysselsatt. Detta var å bössor, som voro tillverkade av andra, och ansågos de, på grund av denna Eks behandling av dem, bli mycket säkrare och bättre. I likhet med Blissingarnas bössor, ansågos de av Måns Ek tillverkade vara mycket snabbskjutande samt säkra. De gingo ävenledes mycket långt. Under senare år tillverkade han flera bakladdare, som såldes åt olika håll. Understundom ingingo många beställningar, då något gevär hamnat på en plats och blivit omtyckt.

Ek tillverkade själv alla sina redskaper. Under senare åren av

sitt liv var det huvudsakligen med lagning av bössor, som hans tid togs i anspråk. Den, som skriver detta, har i barndomen ofta varit hos Ek med bössor och icke sällan inne i hans smedja. Min far idkade spannmålsaffär i Brobytrakten, och som pojke hade jag att varje vecka köra mjölass till Glimåkra. Därvid färdades jag förbi den stuga, där Ek bodde. Den kringboende allmogen passade då på att skicka bössor för lagning till honom, och det gick knappast en vecka utan att man erhöi dylika uppdrag. Ek tillverkade varjehanda lösa delar till bössorna samt även kolvar till desamma, om dessa voro skadade. Arbetet gjorde han alltid omsorgsfullt och väl, men betalningen var ringa. Det skulle mycket arbete till, om priset skulle springa upp till en krona. Hade man en bössa med sig ena veckan, fick man den i regel med sig därifrån den andra. Var det endast en mindre reparation, fick man den för dagen.

Måns Ek avled år 1904 och ligger begravnen på Glimåkra kyrkogård. Men hans lilla smedja står allt fortfarande kvar samt användes numera som vedbod av den person, som är innehavare av torpet.

Under min beröring med personer i olika delar av dessa trakter hade det berättats mig, att böss-smeder ävenledes skulle ha funnits i Västra Göinge skogsbygder. Saken föreföll intressant därför, att det uppgavs, att även dessa skulle ha förfärdigat »snapphanegevär», som allmogen ofta benämnt sådana, som tillverkats av de äldre bössmederna. Vid ett besök i Vittsjö under förliden sommar kom också denna fråga på tal, varvid handlanden A. J. Danielson därstädes fann sig intresserad av saken samt lovade att göra nödiga undersökningar. Detta löfte har han också infriat, i så måtto, att han senare meddelat, att i Röke socken för en del år sedan funnits en bössesmed vid namn Per Hansson. Han hade sin hemvist på lägenheten Källehål. Han skulle enligt rökebors utsago »vara den ende av sitt fack». Var han kommit ifrån eller av vilken han lärt, hade man emellertid icke något besked att ge.

Av de gjorda undersökningarna framgår emellertid med önskad tydlighet, att bössindustrien, om man nu får benämna den så, icke allenast har gammal hävd i Göingebygden, utan också att den ända in i senare tid där bedrivits.

SMÄRRE MEDDELANDEN.

NÅGRA BILDKLIPP UR NORDISKA MUSEETS SAMLINGAR.

I.

I Nordiska Museet finnes en miniatyrmålning (med katalognummer 86,435), vilken förut icke, så vitt jag vet, blivit beskriven. Den lilla miniatyren framställer Kristus på korset mellan de båda korsfästa rövarne. Miniaturerna är infattad i ett egendomligt ramverk, närmast bestående av i vitt papper utskurna blommor samt därutomkring på papperet målade blommor å svart botten. Botten under det klippta blomverket består av grått siden. Allt inom glas och förgylld ram. Se bild 1.

Längst ned i kanten av tavlan finnes följande signering: *Anno 1713 d. 4 April N. Tungelfelt*. Denne är tydligen identisk med Nils Tungelfelt, ritare vid Antikvitetsarkivet i Stockholm, död 1721. (Ätten nob. och introducerad 1689.) Karl Asplund säger:¹ Nils Tungenfelt skall också ha målat miniatyrer (enl. Weinwich). Här är ju ett påtagligt, förut obeaktat, belägg därpå, även om det ej är porträttminiatyr.

II.

Under studier, i och för mitt tillämnade arbete om »Bildklippens och silhuetterns historia», fann jag i Nordiska Museet en samling bildklipp liggande uti en lös pärm, å vars etikett står: »Från 1840-talet». (Nord. M. 86,647 a-g. Gåva av fröken S. Lagerberg. Sthm.) En annan anteckning lyder: »Fantasmagorier tillhör Sophie — —.»

Av innehållet märkas fem stycken av ungefär kvartsarkstora vita papper gjorda bildklipp, i tillsynes rätt primitivt utförande. Motiven äro: Jungfru Mari med barnet, Kristushuvud, Kristus

¹ Den svenska porträttminiatyrens historia i Konsthistoriska sällskapets publ. 1916, sid. 60.

Fig. 1. Miniatyr målning med ram delvis i bildklipp av N. Tungelfelt 1713. Nord. M. 86,435.

med korset, Veronica-(svette-)duk samt ett manshuvud i kåpa(?). Se bild 2—5.

Klippen voro inte bildklipp eller silhuetter i vanlig mening, och jag brydde mig mycket med att fundera ut vad dessa »fantasmagorier» varit avsedda till — då jag händelsevis fick gåtans lösning, som jag tror, uti en årgång av Allmänna Journalen för 1818. Där föll min blick på ett meddelande, infört i numret för den 22 april, som var av följande lydelse:

»Ett slags utklippning af papper, som vid första anblicken ingenting lofva, men, hållna antingen framför en vägg, på hvilken solen skiner eller framför ett ljus på

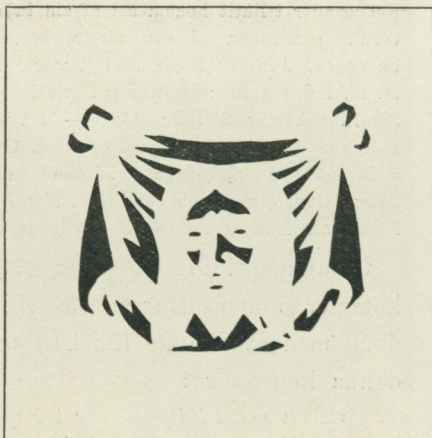

Fig. 2—5. Bildklipp i papper. (Förminskade.) Nord. M. 86, 647 a, b, d och f.

lagom avstånd ifrån en vägg eller dörr i mörkt rum, framvisa de mest öfverraskande figurer och de fullkomligaste likheter, utgöra sedan någon tid äfven de förnämsta Sällskapers nöje i Hufvudstaden. Denna uppfinning kommer från Paris, der den gjort samma lycka. En ung qvick och väluppfostrad fader- och moderlös gosse, utan andra tillgångar än en öm fosterfaders omsorger, har företagit sig att vid lediga stunder eftergöra dessa

Konst-stycken och lyckas deri fullkomligen. Som en uppmuntran för sin flit har hans Fosterfader tillåtit honom att af sin talang bereda sig en liten inkomst. Han har gjort tvenne samlingar. I den första, bestående af 12 stycken, finnas åtskilliga Christushufvuden, Jungfru Maria med Barnet, Shakespeare och den ryktbara Madame Manson m. fl., i den andra: Drottning Christina, Carl X, Henrik IV, Boileau med flera. Hvarje Samling kostar 2 R:dr B:ko, — ett pris, som man skall finna ganska lindrigt i förhållande till Arbetet. Amatörer och Gynnare af faderlösa Barn, som utmärka sig för goda egenskaper, behagade adressera sig till den lilla Janne Swedberg, Regeringsgatan, Qvarteret Jacob det Större N:o 7 En trappa opp, eller till Ecksteinska tryckeriet i Skomak. Embetets Hus vid Slotsbacken».

I samma tidning för den 27 oktober och 16 november 1818, återkommer annonseringen om lilla Janne Swedbergs »Utklippningar», dock med avvikande innehåll och utökad, varför jag även avtrycker denna in extenso:

»Ett slags *Utklippningar* i *Papper*, som sedan någon tid göra våra Sällskapskretsars nöje, anmälas härmed till en större Allmänhets uppmärksamhet. Wid första åsyn föreställa de icke något redigt föremål, men då man håller dem mot en vägg eller dörr i ett rum, som upplyses af ett enda ljus, och, med detta ljus i handen aflägsnar eller närmar skenet till dess man funnit den rätta perspectif-punkten, framställa dessa Utklippningar, i den skugga de kasta på den motstående väggen eller dörren, figurer, som fullkomligen likna de föremål, som de skola föreställa. Denna uppfinning kommer från Paris. En fintlig fader- och moderlös gosse, som icke har andra tillgångar än den persons välgörenhet, som upfostrat honom, har lyckats imitera denna uppfinning, och deraf redan i trenne Samlingar lemnat tillfredsställande bevis. I den första, som består af 12 blad, finnas flera Jesushufvuden på olika sätt behandlade, med och utan Törnekrona, med och utan Glorian, upprätt, lutadt och döende; Jungfru Maria med Barnet vid sitt Bröst; m. fl. Man finner äfven i denna Samling Madame Manson, som gjort sig så namnkunnig i den ryktbara processen mot den olycklige Fualdez mördare. I den andra Samlingen, som består af 10 Blad, finnas Carl X, Drottning Christina, Henrik IV och flera andra utmärkta Personer. Dessa båda Samlingar ha vunnit mycket bifall. Den unge Gossen aflägger härmed sina varmaste tacksägelser hos ädelmodiga personer, som velat befordra afsättningen derpå. Han använder nyttigt vinsten af sin flit och gömmer den i hopp att deraf kunna samla en liten Summa, som utan tvifvel blifver den enda, hvarmed han kan börja sitt tillkommande yrke. Han har nu en Tredje Samling färdig, som icke är mindre intressant än de föregående. Man finner der H. M. Konungens Porträtt, äfvensom Porträtterna af flera utmärkta Författare, ibland andra den namnkunnige Stiernhielms.

Priset på hvarje Samling är 2 R:dr B:ko. Man adresserar sig till Jeanne¹ Svedberg, Regeringsgatan, Huset N:o 7, En trappa upp, midt emot Franska värds-huset² der Sweitzerboden är.»

Vid läsningen av detta kom jag genast att tänka på de i Nordiska

¹ Feltryck för Janne.

² Ehuru ej hörande till ämnet, vill jag dock här påpeka den stockholmskulturella uppgiften i slutet av andra annonsen, nämligen om belägenheten av Franska värds-huset vid Regeringsgatan. Det har alltså funnits minst två med detta namn — vanligtvis syftas ju på det som var beläget på Djurgården.

Museet förvarade »fantasmagorierna» och med stor sannolikhet är det väl några exemplar av dessa »utklippningar af papper» ur någon av Janne Svedbergs trenne samlingar (motiven äro ju i alla fall identiska), som blivit bevarade till våra dagar — eller liknande av annan hand. Att pärmen har anteckningen »från 1840-talet» behöver ju ej vara ursprungsdatering för klippen som ju kunnat bevaras från 1818 — men omöjligt är ju ej heller att även senare dylika bildklipp utförts.

För säkerhets skull klippte jag några kopior i papper efter Nordiska Museets original och experimenterade med dessa, belysta dels med vanligt solljus, dels med andra ljuskällor, och resultatet blev ganska överraskande. De primitiva bilderna blevo, genom de halvskuggor som uppstodo utefter klippens konturer, av förbluffande målerisk verkan.

Från början av 1800-talet var mycket vanligt att kringresande »Mechaniker» bl. a. på sina program även hade »Fantasmagorier».¹ Som exempel anför jag här endast följande annons i Dagligt Allehanda 16 juni (och senare) 1809:

»Med Högwederbörligt tillstånd öppnar Mechanicus Maju i morgon Lördag den 17:de Junii, sin Theater Mechanique, Physique och Optique, med ett Divertissement i 4 Acter, då i de 2:ne första Acterne flere Mechaniska och Physiska experimenter komma att wisas. I 3:dje Acten wisas Fantasmagori eller Andars Uppenbarelse, då bland andra, Skuggor af flere bekanta Personer, som man förut ej sedt, skola framställas. Representationen slutas med en brillant Illumination, hwaruti man äfwen får se Gustaf Wasas Decorationer som de förut varit på Kongl. Operan, med sina Changementer, efter Després' ritning, tillika med flere intressanta prospecter av Stockholm, etc.»

¹ Fantasmagori (av grek. fántasma = skenbild, spöke och agoré'n = tala till eller framkalla) = konsten att genom optiska medel framställa skenbilder.

Arthur Sjögren.

EN DIADEMFORMIG KVINNOMÖSSA FRÅN JOCKMOCK.

Bland lappfogde J. O. Holms samlingar av lappska etnografica befinna sig trenne mössor eller diadem från Jockmock (Stora Lulevatten) av en typ som ej förut beskrivits.¹ Den användes mycket allmänt för en c:a 60 år tillbaka vid blåst, då de bundos utanpå stormmössan.

Numera är bruket av densamma totalt bortlagt. Dessa diademmössor äro alla av tyg, rikt tenntrådbroderade och ha vid sidorna band av skinn eller ylle, som häktades eller hopbundos i nacken. Fig. 1.

Beskrivning 1. Fig. 2.

Detta diadem består av en fyrkant av tyg med måtten 30 cm. (nedre kanten), 35 cm. (övre kanten) och av en bredd av 11 cm. På tyget, som är blått och av vadmal, är fästade en 6 cm. bred remsa zinoberrött kläde, som går längs tre av diademets sidor (se bilden). På detta röda tygstycke är tenntrådsbroderiet fästade, dessutom går ett tenntrådsornament längs hela nedre kanten 35 mm. in på det röda tyget åt båda hållen.

Fig. 1.

¹ Även Nordiska Museet äger sådana. Två finnas utställda i rum 98.

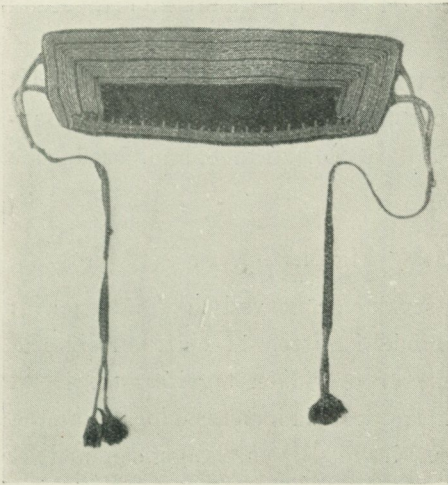

Fig. 2.

På diademets kortsidor äro fästade vävda ylleband i svart, rött och gult. Övre ändan av detta band delar sig ung. 10 cm. från mössan i tvenne, fästade ung. 4 cm. från varandra, vilka äro virade med tenntråd. Vid ändan av denna tenntrådvirade del äro fästade en hake och en hyska. Nedtill delar sig bandet i tvenne tenntrådvirade cirka 7 cm. långa band, i ändan försedda med tofsar av rött, gult och blått kläde, dessa tofsar bestå av 10 små rektangu-

lära klädesbitar fästade i ena ändan vid vardera av det tenntrådomlindade bandet.

Bandets mått: a) den övre tenntrådvirade delen 10 cm., b) det vävda bandet 25 cm., c) det nedre tenntrådvirade och tofsförsedda ändstycket 10 cm.

Beskrivning 2. Fig. 3.

Detta diadem är i nästan alla avseenden likt det föregående. Olikheten består endast i att banden ej äro tenntrådvirade. Även går det längs diademets nedre kant löpande tenntrådsbroderiet icke in på det röda tygets ornament.

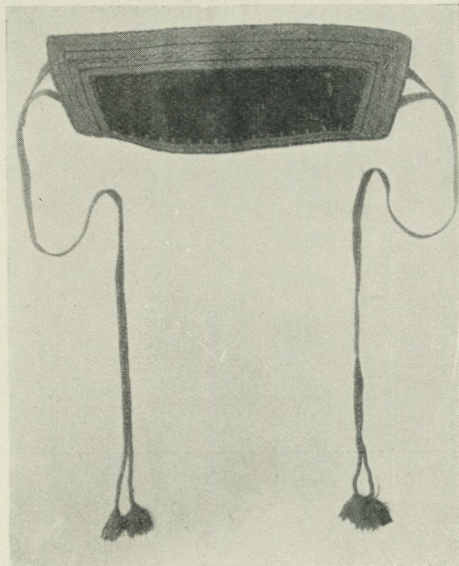

Fig. 3.

Måtten äro: diademets överkant 34 cm., nederkant 29 cm., bredd i mitten 12 cm., kortsidorna 10 cm.

Bandens mått äro: den övre tvådelade delen 5 cm., själva det vävda bandet 47 cm. och de nedre tofsprydda ändarna 10 cm. Banden, som sakna hake och hyska, äro vävda, cirka 8 mm. breda och till färgen blått och gult.

Beskrivning 3. Fig. 4.

Detta diadem består av ett stycke grönt vadmal, måtten äro: överkanten 32, nederkanten 28, bredd i mitten 11 cm., kortsidorna 9,5 cm. På detta gröna tygstycke är fästad en tegelfärgad, 4 cm. bred vadmalskant gående utmed tre av diademets sidor. Banden på diademets sidor äro av läder, virade, 37 cm. långa och nedtill försedda med en liten skinntofs.

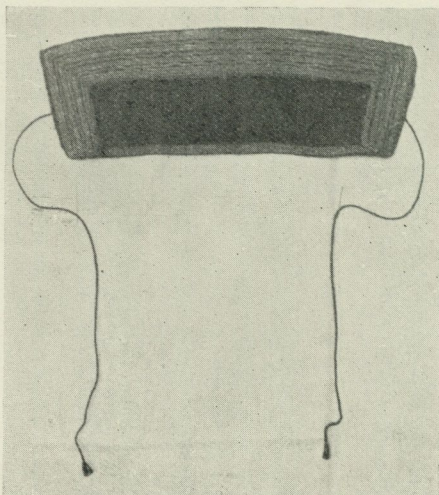

Fig. 4.

Ossian Elgström.

SVENSKA MUSEIMANNAFÖRENINGENS OCH SVENSKA FORNMINNESFÖRENINGENS MÖTE I ÖREBRO 1920.

Efter fyra års uppehåll, förorsakat av de många vanskligheter av olika slag, som världskriget medförde, hava de båda ovannämnda föreningarna åter kunnat samlas till ett gemensamt sommarmöte, som ägde rum i Örebro under dagarna 16—18 juni 1920.

Som vanligt var den första dagen museimannaföreningens; sedan övliga föreningsangelägenheter, revisionsberättelse, omval av styrelsen med f. riksantikvarien O. Montelius till ordförande, dr G. Upmark till sekreterare och dr O. Janse till skattmästare blivit avgjorda samt ett vilande stadgeändringsförslag blivit antaget, höll riksantikvarien Montelius ett föredrag med titel: »Ett nytt Nationalmuseum», vari han redogjorde för de stora Stockholmsmuseernas lokalfrågor samt särskilt uppehöll sig vid förslaget att förlägga nybyggnaden för Statens Historiska Museum till Skogsinstitutets f. d. område invid Djurgårdsbrunnsviken, varigenom skulle skapas »ett nytt Nationalmuseum» för hela den svenska kulturhistorien från älsta tid till våra dagar, bestående av de därigenom i varandras omedelbara närhet belägna Statens Historiska Museum, Nordiska Museet och Skansen, det för båda gemensamma friluftsmuseet.

Härefter inledde dr Upmark en diskussion om »konserveringsprinciper», en för den praktiserande museimannen synnerligen viktig och ständigt aktuell fråga. Ett stort antal av de närvarande deltog i diskussionen, och man var i stort sett ense om att, åtminstone när det är fråga om föremål, som skola förbliva i museerna, åtgärderna böra gå ut på att »konservera», bibehålla dokumenten i oförfalskat skick, och avhålla sig från att »restaurera».

Sedan Örebro läns Museum i Örebro slott besetts under ledning av intendenten Hugo Hedberg samt en tillfällig utställning av svenska

porträtt, anordnad i Stora Hotellet, demonstrerats av greve Stellan Mörner, avreste mötesdeltagarna till Säbylund, dit samtliga inbjudits till middag av ägaren, greve Eugène Lewenhaupt, och där man tillbragte en synnerligen angenäm afton.

De båda följande dagarna voro Svenska Fornminnesföreningens; föredrag höllos av f. riksantikvarien Montelius om »Våra förfäders invandring till Sverige» och av docenten Sune Lindqvist om »Domarringar och andra tingsplatser». Besök avlades i »Kungsstugan», i Örebro slott och på eftermiddagen företogs en utflykt till Glanshammars märkliga kyrka, som demonstrerades av arkitekten Magnus Dahlander, varefter middag intogs å Esplunda på inbjudan av greven och grevinnan Axel Mörner. — Sista mötesdagen höll riksantikvarien Montelius föredrag om »Mariakulten», dr Upmark om »Arboga guldsmedsämbete» och professor Axel Romdahl om Nikolaikyrkan i Örebro, som han jämväl demonstrerade.

Det hela avslutades med gemensam frukostmåltid, till vilken mötesdeltagarna inbjudits av Örebro stad. — Mötet gynnades under alla dagarna av det mest strålande sommarväder och präglades av den bästa stämning. Dessa möten mellan museimän och fornminnesvänner hava sin icke minsta betydelse genom de tillfällen de bereda till personlig bekantskap och tankeutbyte ifråga om gemensamma intressen, något varom den livliga tillslutningen också nogsammt bar vittne.

Upk.

LITTERATUR.

HENRIK CORNELL och SIGUND WALLIN: *Sengotiskt monumentalmåleri i Sverige. I. Härkeberga kyrkas målningar.* Uppsala 1917.

I en följd av 53 charmanta ljustrycksplanscher avslöjas här för läsaren de måleriska skatter som i *en* uppländsk medeltidskyrka — om också en av de bästa — trotsat tidens tand och människors oförstånd och räddat sig över till vår generation. Det förstklassiga sätt, som bilderna nu framträda i, gör det till en upplevelse att bläddra i boken. Det är helt enkelt ett storartat nyförvärv för den svenska konsthistorien, ty först nu ha målningarna blivit återgivna på ett värdigt sätt och fått sin tillbörliga uppskattning.

Detta galleri av bilder äger också sitt stora kulturhistoriska värde, men den största försiktighet måste tillrådas vid deras utnyttjande som illustrationer till samtidens liv, ty, såsom utgivarna påvisat, har målaren, Albertus Pictor, i hög grad varit beroende av utländska bilderböcker, främst Biblia pauperum. Likväl synas en del folkliga scener kunna vara fotade på konstnärens egna iakttagelser, åtminstone i vissa detaljer, varjämte de groteska djurframställningarna väl influerats av nordisk folkfantasi. Möjligen skall forskningen så småningom sålla agnarna från vetet och i detalj påvisa, vad som är original och lån även i dessa grupper, ehuru det ännu ej lyckats. Frågan har ganska stort intresse för vår kulturhistoria.

Till bilderna sluta sig i boken beskrivningar samt en sakrik inledning, där Albertus Pictor ställes i en ny belysning såväl i fråga om lärare och föregångare som sin egen skola.

Det är utgivarnas mening att fortsätta publiceringen med en ny del, berörande hela Albertus' skola, och detta måste hälsas med glädje, och man må hoppas, att det ej må dröja för länge, emedan detta bildmateriel behöves och skall verka befruktande.

S. E.

HARALD WADSJÖ och SUNE AMBROSIANI: *Kyrkogårdskonst*. Utg. genom Arkitekturminnesföreningen. A.-B. Svenska Teknologföreningens förlag. Stockholm 1918.

Med sina 420 figurer vänder sig detta ståtliga arbete i första hand till »kyrkogårdskonstens utövare, kyrkogårdarnas handhavare och en intresserad allmänhet». Det har alltså först och sist ett praktiskt syfte och vill genom det goda exemplet söka höja kyrkogårdskonsten. Från alla delar av landet äro avbildningarna samlade, omfattande helhetsbilder av kyrkogårdar, stigluckor och grindar samt själva gravutsmyckningen i de olika och mångskiftande former, vari denna uppträtt från kristendomens början och intill den stora degenerationen på 1800-talet. Man må varmt hoppas, att verket genom de avbildade vårdarnas tysta men mäktiga formspråk skall lyckas föda den renässans av gravkulturen, som vi så väl behöva.

Det rika bildmaterial, som genom omfattande resor sålunda insamlats, blir av värde även för den kulturhistoriska forskningen. Skada blott, att icke åtminstone personnamn och årtal anförts ur inskriptionerna för de särskilda monumenten.

Verkets redaktör, arkitekten Wadsjö, har skrivit en inledning och påvisat de olika stilarnas förekomst samt antytt de viktigare typernas frekvens. Det är tydligt, att gravvårdsmaterialet för framtida forskning skall bli av stor betydelse för karakterisering av de olika bygdernas konstliv. I inledningen beröres också tekniken i hithörande alster. Någon systematisk historik över dessa frågor har icke åsyftats.

Arbetet är också försett med en särskild kulturhistorisk inledning av dr S. Ambrosiani, behandlande kyrkogårdarnas historiska förutsättningar och en del ålderdomliga gravseder, som kunna förklara de viktigare vårdtypernas uppkomst.

S. E.

Kulturhistoriska Helsingborgsstudier, till minne av Oscar Trapp utgivna av Helsingborgs Museum genom Torsten Mårtenson. Stockholm 1918. 8:o.

Intet svenskt landsortsmuseum har hittills haft lyckan att utgiva en så ståtlig volym som denna. En rad synnerligen värdefulla och rikt illustrerade uppsatser ingå i verket. Största intresset tilldrager sig Sigurd Wallins redogörelse för fajanstillverkningen vid

Pålsjö utanför Helsingborg, vilken fabrik arbetade på 1760- och 70-talen. Genom utgrävningar på platsen samt systematiskt och mödosamt sammanfogande av fajansskärvorna har tillverkningen kunnat klarläggas med oväntad tydlighet. Den präktigt illustrerade uppsatsen är i hög grad lärorik, ej minst genom den lyckade tillämpningen av arkeologiens arbetsmetoder på en senare tids material. Helsingborgsmuseets intendent T. Mårtenson har vidare i detalj belyst Helsingborgs Mariakyrkas medeltida byggnadshistoria. Jämte Uppsala domkyrka och Riddarholmskyrkan är detta tempel nu bäst känt av landets samtliga tegelkyrkor. Stadens profana byggnadskultur beröres i en intressant uppsats av stadsingenjör Sigfrid Evald om »Gamla Munthe», en krog från 1700-talet. Bland övriga uppsatser märkes en om »Gamla tankar och talesätt», samlade av Oscar och Gisela Trapp, innehållande flera värdefulla uppteckningar av forntro och folktraditioner.

Arbetet är utgivet till minne av konsul Oscar Trapp, den nitiske befrämjaren av Helsingborgs Museum, vilket museum senare genom en storartad donation av hans maka Gisela Trapp går en ny och lysande framtid till mötes. Som kulturhistorisk institution skall Helsingborgs Museum bli en förebild för hela landet och »Helsingborgs-studierna» inleda denna æra på ett värdigt och ståtligt sätt. De bära också med rätta sin förutseende gynnares namn.

S. E.

TURE HEDERSTRÖM: *Fornsagor och Eddakväden i geografisk belysning* med inledande namnundersökningar. Del I—II. Stockholm 1917—1919.

Det är en död mans förstlingsverk och enda litterära insats, som med detta arbete pietetsfullt överlämnats åt offentligheten. Författaren var lantbrukare i trakten av Norrköping och avled 1915. I sextioårsåldern började han ingående och långvariga studier i fornisländsk litteratur och svensk historisk topografi, gripen av en brinnande övertygelse om, att en stor del av Eddadikterna och ett antal isländska sagor måste lokaliseras till Östergötland, och han sammankrev det verk, som nu i utdrag utgivits. Det har på ett förstående sätt redigerats av dr Birger Nerman, varvid endast sådana partier utslutits, som direkt strida mot modern språkforskning. Hederströms försök att visa, att Eddans sånger om Helge Hundingsbane besjunga händelser, som ägt rum i Östergötland och Sörmland, anses av

Nerman vara arbetets värdefullaste uppslag. Däremot har hans uppfattning, att alla de äldre av Eddans hjältesånger härröra från Sverige, icke kunnat godkännas. Första delen upptages till största delen av lokaliseringen av Brävallaslag till Norrköpingstrakten, där Hederstöm söker ortfästa alla i sagorna omnämnda namn. — Kommande forskning må fälla utslag, om vad som är livsdugligt i denna hypotesväv. Man har lätt för att vilja avfärda det hela med en hänvisning till äldre tiders topografiska författare, som briljerade just i dylik lokalisering av den isländska litteraturens bragder och hjältar. Någon allvarlig bevisföring av det slag som Hederström underkastat sig gävo de sig dock icke in på. Därtill kommer, såsom Nerman påpekar, att en del av Hederströms resultat stå i god samklang med nyare uppfattningar inom forskningen på området, även om författaren själv ej lyckats frambära de avgörande bevisen. Vår tid, som är så inriktad på hembygdstraditionernas studium, skall mottaga detta verk med intresse och respekt. Det kan icke heller nekas, att icke Hederströms hypoteser ofta verka mindre konstruerade och fantastiska än de förklaringsförsök, som t. ex. Sophus Bugge allt emellanåt förbluffade världen med.

S. E.

ALFRED KÄMPE: *Svenska allmogens frihetsstrider*. Del. I—II. Frams förlag. Stockholm 1918—1919.

Av detta arbete, som redan uppnått närmare 500 sidor, bebådas ännu en del. Verket är mest intressant ur symptomisk synpunkt. Det vill lämna en populär skildring av allmogens förtryck i äldre tider och hur frigörelsestriderna fortgått mellan klasserna. Framför allt är det legohjonens och arrendatorernas villkor, som intresserat författaren. En vetenskaplig måttstock kan ej läggas på arbetet och därefter har väl ej heller författaren strävat, men åtskilligt nytt eller av forskningen mindre beaktat material har av honom framdragits.

S. E.

Rättelse.

I Fataburen ärg. 1919 sid. 130 sista raden står: 90 mm., skall stå 90 cm; å sid. 131 första raden står: 25—30 mm., skall stå 25—30 cm.

Samfundet för Nordiska Museets främjande

I huvudstaden bosatt stiftande ledamots årsavgift är tio kronor. Utom huvudstaden bosatt ledamot erlägger en årsavgift av sex kr.

Enligt § 6 i samfundets stadgar är emellertid den, som i stället för den årliga ledamotsavgiften på en gång erlägger minst etthundrafemtio kronor, att anse såsom ständig ledamot och sedan befriad från alla avgifter.

Ledamot, såväl stiftande som ständig, erhåller årligen ett årskort till Nordiska Museets samtliga avdelningar för sig personligen eller för en medlem av sin familj, vilkens namn i sådant fall torde uppgivas. Tidskriften »Fataburen» utdelas till medlemmar bosatta utom Stockholm. Därstädes boende kunna erhålla densamma till halva boklädspriset genom museets expedition å Skansen.

Dessutom äger ledamot rätt att för de närmaste medlemmarna av sin familj (man, hustru, barn eller tjänstefolk) erhålla årskort gällande till museets samtliga avdelningar för ett pris av sex kronor för varje sådan medlem. Årskort till Museet å Lejonslätten kosta eljest 6 kr. för vuxna, 4 kr. för barn och till Skansen 9 kr. för vuxna, 7 kr. för barn.

På det stiftande ledamot ej må hava besvär med årsavgiftens insändande, upptages densamma utom Stockholm genom postförskott samt i Stockholm efter mitten av januari genom bud. De i Stockholm bosatta medlemmar, som så önska, kunna dock f. o. m. den 15 dec. till mitten av jan. å museets expedition å Skansen utlösa sina årskort.

Bref och meddelanden torde ställas till Sekreteraren i Samfundet för Nordiska Museets främjande, adress Nordiska Museet, Stockholm 14. Allm. telefon 4. Riks telefon 713 10.

Författare och förläggare, som önska böcker och uppsatser anmälda eller omnämnda i tidskriften, behagade insända dem under adress *Nordiska Museet*, Stockholm 14. Manuskript, meddelanden och uppgifter insändas under samma adress.

Fataburen utkommer med 4 häften årligen och åtföljes dessutom av en redogörelse för museets förvaltning.

Tidskriften kostar i bokhandeln och på posten 5 kr. för årgång. Lösa häften säljas i mån av tillgång för 2 kr. Till de ledamöter i Samfundet för Nordiska Museets främjande, som äro bosatta utom Stockholm, utdelas tidskriften gratis. I huvudstaden boende ledamöter kunna erhålla tidskriften till halva boklädspriset vid rekvisition genom museets expedition å Skansen.